

La cultura del cos

Josep Martí

Edició: Jordi Pérez Colomé
Direcció editorial: Lluís Pastor

Disseny del llibre i de la coberta: Natàlia Serrano
La UOC genera aquest llibre amb tecnologia XML/XSL.

Primera edició en llengua catalana: març 2008
© Josep Martí, del text
© Editorial UOC, d'aquesta edició
Rambla del Poblenou, 156. 08018 Barcelona
www.editorialuoc.com
Impressió: Reinbook

Aquesta obra està subjecta –si no s'indica el contrari– a una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Sense obra derivada 3.0 Espanya. Poden copiar, distribuir i comunicar públicament, sempre que reconeguen els crèdits de l'obra (autoria, Editorial UOC) de la manera especificada pels autors i l'Editorial que la publica. No poden fer ús comercial ni obra derivada sense el permís de l'Editor i dels autors. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Què vull saber

Lectora, lector, aquest llibre li interessarà si vostè vol saber:

- Què són les modificacions corporals.
- Com ha canviat la modificació del cos al llarg de la història.
- Quins són els principals tipus.
- Com s'explica que la gent es facin tatuatges, pírcings o escarificacions.
- Quin és el seu paper social.
- Quines són les finalitats de les modificacions corporals.

Índex de continguts

Què vull saber	3
Som el nostre cos?	7
LA PRESENTACIÓ SOCIAL DEL COS	15
Un comportament camaleònic	20
L'imperatiu cultural	23
LES MODIFICACIONS CORPORALS	29
El tatuatge	30
L'escarificació	38
El pírcing	40
La deformació	42
Les amputacions	48
I PER QUÈ MODIFICAR EL COS	53
Per embellir el cos	53
Per ser únics	58
Per una qüestió de creences	65
Per compromís, control i subversió	70
COM ES FA	75

Els processos	75
Els tatuadors	81
ARRIBA EL 'BODY ART'	85
Els 'primitius moderns'	86
L'experiència del dolor	93
Una nova visió del cos	95
El 'ciberpunk', la màxima radicalització	97
ENTRE UNIFORMITAT I DIFERÈNCIA	101
Com fa milers d'anys	105
Bibliografia	109

Som el nostre cos?

En el llenguatge col·loquial podem emprar expressions com viure el cos, viure en el cos, viure amb el cos, viure a través del cos, viure malgrat el cos. Per poc que ens posem a pensar, observem que totes aquestes expressions tenen un sentit i posen de manifest que la relació de la persona amb el seu cos no és mai unívoca. Parlar sobre el cos implica preguntar-se abans que res què s'entén per "cos".

Tenim un cos? Som el nostre cos? La ductilitat del llenguatge fa que puguem muntar frases gramaticalment correctes -que no despertarien cap sospita en els correctors lingüístics de què disposen els nostres ordinadors-, però que, tot i aquesta correcció formal, ens fan sentir vertigen i desassossec. Què podem dir, doncs, davant de qüestions formalment tan senzilles com "tenim un cos"? O bé "som el nostre cos"? Pensar en la idea que tenim un cos implica d'alguna manera estar-ne fora: tenir-lo en propietat de la mateixa manera que podem arribar a tenir una casa o poder comptar-hi com ho fem amb un amic. Vol dir, segurament, que continuarem existint malgrat haver perdut aquest cos. Tal com escrivia l'antropòleg David

Le Breton, si l'existència humana es redueix a posseir un cos, com si fos un atribut, aleshores la mort no té sentit: no és res més que la desaparició d'una possessió, és a dir, molt poca cosa.

Però, en canvi, si ens decantem per la idea que som el nostre cos, què passa quan desapareix? I quan envelleix? Està clar que no som els mateixos quan tenim set anys que quan en tenim trenta, cinquanta o setanta. Quan Ramon Sampedro, interpretat per Javier Bardem a *Mar adentro* acaba al llit sense gairebé no poder moure's, no és el mateix que abans de tenir l'accident. Evidentment que no som els mateixos, som conscients que canviem. Però aleshores en què es fonamenta aquesta identitat basada en la continuïtat d'un mateix cos a través de la seva història?

I encara ens podríem plantejar moltes altres preguntes. Si "som" el nostre cos, quan en perdem una part, som menys nosaltres? I quan ens el modifiquem amb un vistós tatuatge, ens considerem diferents? I si rebem un transplantament? Som aleshores parcialment aquella persona que morta per accident ens ha llegat un òrgan que ens salva la vida? A principis de l'any 2006 els mitjans de comunicació es van fer ressò d'una dona francesa a qui li havien fet un trasplantament de cara. En molts països, potser en la majoria, això no estaria permès, almenys ara per ara. Hi va haver molts debats que van qüestionar l'ètica d'aquests tipus d'intervencions. En canvi, no ens plan-

tegem aquestes qüestions quan el que es trasplanta és un cor, una mà o fins i tot uns ulls. Per què tanta importància a la cara i tan poca a una cama?

Tots fem coses amb el nostre cos i tots n'esperem quelcom. I això depèn evidentment del que entenem per cos. Abans es considerava normal que durant la Setmana Santa els que participaven en les processons es flagel·lessin el cos. Es mortificaven la carn perquè el lloc que ocupava el cos en les seves creences els convidava a fer-ho. La intenció era redimir els pecats, renegar explícitament de la carcassa terrenal o senzillament glorificar el seu déu. En alguns països islàmics, en la festa popular dels xiïtes, anomenada *Ac-bura*, els homes es castiguen el cos i el fan sagnar un dia l'any per recordar el martiri de Hussein. A Occident, aquests motius han perdut avui bona part del seu sentit. Ningú no diu, però, que haguem deixat de pensar en la mortificació del cos. Ho continuem fent tot i que al servei d'altres ideals. Ens hi fem tatuatges, un procés que sempre implica dolor, ens sotmetem a operacions de liposucció, ens bronzegem amb l'ajut dels raigs UVA, ens fem depilar les cames, ens martiritzem als gimnasos o passem gana per conservar la línia. Si comparem tots aquests comportaments amb els del passat, la conclusió que podem extreure'n és ben clara: la nostra idea de cos ha canviat.

Si la nostra idea de cos ha canviat a través de les generacions, no és gens difícil constatar que, en rela-

ció amb altres tipus de societats, aquesta idea tampoc no és ni molt menys uniforme. No totes les cultures, ni tan sols els diferents estrats d'una mateixa societat, entenen el cos de manera similar, i ja que la idea que es té del cos condiciona les pràctiques que li associem, aquestes sovint poden arribar a ser no tan sols diferents sinó fins i tot contradictòries si comparem diferents societats. Així, per exemple, en la cultura occidental, el pit femení té unes clares connotacions sexuals, per la qual cosa se'l vol amagar de la vista. Es tracta, però, d'un tret més aviat excepcional si comparem els diferents grups humans de la Terra, per als quals les connotacions del pit femení són sobretot les que es deriven de les funcions maternals, i no s'entén, per tant, que la seva exhibició en públic pugui produir vergonya.

Són moltes les poblacions que, almenys abans del contacte amb la civilització occidental, no senten -o sentien- la necessitat de cobrir-se el cos per raons de pudor. És el cas de molts grups amazònics, de determinats grups papús i australians, de pobles africans com els nuer, els shilluk, els kirdi o els bantu, a més dels tota a l'Índia o els tasaday filipins.

Pel que fa a les modificacions corporals, en ocasions es nega als esclaus la possibilitat de tatuar-se per senyalitzar precisament la seva condició marginal. Coneixem moltes històries que ens expliquen que durant la conquesta i la colonització d'Amèrica del Nord,

quan els indis adoptaven o segrestaven colons blancs, els tatuaven segons els seus costums. No com a vexació sinó senzillament perquè, per als indis, la integració social era inimaginable si no s'actuava d'aquesta manera. Al contrari, quan els europeus van conquerir amplis territoris de l'Àfrica negra i Oceania, es van quedar esgarrifats davant la imatge dels cossos tatuats de la població autòctona i van prohibir per llei aquestes pràctiques o van encarregar-ne l'eradicació als missioners, que alhora els van allçonar amb una nova moralitat. El fet que en algunes cultures es produeixi el canibalisme ritual es deu precisament a idees diferenciades sobre el cos i el tractament que ha de rebre. Per a nosaltres, la pràctica de l'antropofàgia és senzillament inconcebible. Per a d'altres resulta imprescindible per tenir sota control el món dels esperits.

El cos és una realitat en si mateixa, d'això no hi ha cap mena de dubte. El cos és una realitat física, però el que percebem del cos ja depèn dels mecanismes de la construcció simbòlica. Per això hi ha diferents maneres de percebre'l o entendre'l. El cos només cobra sentit amb la mirada cultural de la persona. Allò que s'entén per cos normal només és comprensible dins de determinades narratives que són fruit del model social corresponent i alhora n'estan al servei. I per tant no ens ha d'estranyar que al llarg de la història i a través de diferents societats no s'hagi entès el cos

sempre de la mateixa manera, cosa que es posa especialment de manifest en l'àmbit de les modificacions corporals.

En la visió constructivista del cos cal entendre la dimensió biològica no en oposició sinó formant part de la dimensió cultural. No hi ha res de natural en un gest, ni tampoc en les percepcions sensorials. La decodificació que fem de les informacions visuals, auditives, olfactives, gustatives o tàctils no es pot escapar dels condicionaments socials i culturals. La suposició que la biologia no pertany a la cultura va ser durant molt de temps una de les raons per les quals els teòrics socials van descuidar el cos com a objecte d'estudi. I amb el reconeixement que l'ésser humà construeix socialment i culturalment el seu cos, i que no és una mera conseqüència d'un fet biològic, es pot dir que comença una vertadera antropologia del cos.

Si les aproximacions teòriques constructivistes sobre el cos ens ajuden a considerar el cos humà com a socialment significant, resulten d'altra banda enriquides per la perspectiva que el sociòleg Chris Shilling considera fundacionalista. Segons aquest nou model, es conceptualitza el cos humà com un fenomen biològic inacabat que experimenta transformacions pel mer fet d'estar immers en l'arena social, una orientació conceptual que, adoptada per Shilling, trobem ja de fet en l'estudi del sociòleg Arnold Gehlen *L'home: la seva naturalesa i posició en el món*, com també en l'obra

del sociòleg Norbert Elias, que concebia el cos com una entitat biològica i social inacabada que requereix un llarg procés d'educació abans de ser plenament acceptada en la societat, i que es va interessar pels processos de socialització, individualització i racionalització del cos. Aquesta aproximació teòrica resulta clarament apropiada per analitzar, per exemple, algunes de les tendències actuals més rellevants sobre la presentació social del cos, especialment pel que fa a les modificacions corporals, i que té com a cas més acusat l'escena encara avui minoritària dels *ciborg*, una primera expressió del "transhumanisme" del futur.

Dins de l'antropologia del cos, l'àmbit de les modificacions corporals ha reclamat darrerament, l'atenció dels especialistes. Es tracta senzillament de tots aquells procediments o tècniques que impliquen una modificació voluntària del cos sense que hi hagi raons de tipus terapèutic per fer-ho, com és el cas per exemple del tatuatge o del pírcing, les dues tècniques que sens dubte tenen una major difusió. Val a dir que els patrons culturals de la nostra societat relatius a les modificacions corporals han sofert canvis significatius en les darreres dècades. No detectem tan sols un augment i una major popularització d'aquells procediments com la cirurgia estètica o el *body building*, estretament relacionats amb els valors socials que tenen a veure amb la joventut, la masculinitat o la feminitat, sinó també altres tipus de pràctiques com el pírcing o

el tatuatge de la pell que progressivament van perdent la seva raresa i antiga estigmatització social.

LA PRESENTACIÓ SOCIAL DEL COS

Les finalitats per modificar-se el cos poden ser moltes i diverses, cosa que veurem al llarg del text. Des d'un punt de vista teòric, però, cal enquadrar aquestes manifestacions de la cultura humana dins dels paràmetres de la lògica de la presentació social del cos.

Le Breton deia que "en el fonament de totes les pràctiques socials, com a mitjançer privilegiat i pivot de la presència humana, el cos és a la cruïlla de totes les instàncies de la cultura, és el punt d'imputació per excel·lència del camp simbòlic". Això té molt a veure amb la presentació social del cos, un capítol d'indubtable interès dins de l'àrea d'estudi de l'antropologia del cos. L'ésser humà no s'entendria sense les seves relacions amb els altres membres de la societat, i per això resulta fàcil entendre que la presentació social del cos esdevingui un element d'importància primordial.

Som el que som no només mitjançant allò que és el nostre cos sinó també a través de la manera com el medi humà que ens envolta veu el nostre cos i la manera com percebem que aquest medi humà ens veu a

nosaltres mateixos. Com afirmava el sociòleg Erving Goffman, el jo és un producte social que només pot ser entès en relació amb el seu context social. Això es posa especialment de manifest en tot el que té a veure amb la presentació pública del cos. Atesa la importància d'aquest concepte per a la vida social, tots els sistemes socials s'han esforçat a regular-lo. El filòsof Jean Baudrillard també va deixar dit de manera ben clara que "en tota cultura, el mode d'organitzar la relació amb el cos reflecteix el mode d'organitzar la relació amb les coses i el mode d'organitzar les relacions socials". Per això, com a individus, tenim idees ben concretes de com volem que els altres ens vegin, i també que els sistemes socials donin molta importància a com els individus presenten els seu cos.

La presentació social del cos té a veure amb tot allò que volem comunicar, pel simple fet de fer-lo figurar en un espai d'interacció social cara a cara, entenent aquest tipus d'interacció com la influència recíproca d'un individu sobre les accions de l'altre quan els dos es troben en presència física immediata. Això, doncs, té a veure amb el concepte de façana personal a la qual al·ludia Goffman. Si bé el mot "façana" ens dóna la idea d'una cosa externa, no hem de caure en la trampa de considerar la presentació social del cos com una mera màscara que es posa i treu fàcilment. De fet, segons ens alligona l'interaccionisme social, el jo i la seva presentació pública no es produeixen

només en associació sinó que es fonen entre si. Per tant, no només estem parlant de l'esfera pública en la qual es mou la persona sinó també de la privada i fins i tot de l'íntima.

Tots tenim una idea de com volem o hem de presentar el nostre cos segons models o patrons culturals ben determinats. Per a Goffman, en qui el cos ocupa una posició central dins de la seva anàlisi d'ordre interaccional, una exigència fonamental que han de tenir molt present les persones quan interactuen amb els altres és que els seus comportaments han de ser comprensibles per aquests altres. Es tracta d'un aspecte important de la interacció humana. Precisament existeix el terme "dissèmia", que en psicologia significa la incapacitat de copsar el llenguatge no verbal. I mitjançant la codificació de la presentació social del cos també donem senyals de la nostra interacció. Dit en altres paraules, la presentació social del cos proporciona els marcs en els quals s'ha de produir la nostra interacció.

Parlar de la presentació social del cos significa tenir molt en compte el triangle bàsic que podem establir entre el jo o identitat pròpia, el cos i la societat, tenint molt present com es produeix interactivament el jo social mitjançant la seva presentació, és a dir, mitjançant la performativitat. Aquesta relació cal enfocar-la segons una doble perspectiva: el cos com a

text que ha de ser interpretat, i el cos com a element capaç de contribuir a transformar la realitat.

El valor simbòlic del cos es materialitza tant en les accions que fem amb ell, com ara la gestualitat i tot el conjunt de tècniques corporals sobre les quals va començar a parlar l'etnòleg Marcel Mauss, com també mitjançant la imatge que -potser d'una manera més estàtica- volem donar del nostre cos, i que anomenem "presentació corporal". Pel que fa a aquest darrer aspecte, bàsicament son tres els àmbits diferenciats que podem determinar i que ens proporcionen les coordenades per a la nostra presentació corporal:

Primer, la cura general del cos. Té a veure amb la higiene, l'estètica, la manera de tenir cura de les pilositats, com també el conjunt de tots aquells senyals externs que donen informació sobre la salut corporal i que fa que puguem parlar d'una imatge "saludable" o "malaltissa".

Segon, l'ús que es fa de la indumentària, tant pel que fa als diferents tipus amb totes les significacions que s'hi associen, com al fet d'usar-la o no en determinades ocasions (per exemple el nudisme). Ja sabem que a la nostra societat el vestit no es concep només per cobrir les formes humanes sinó especialment per celebrar-les.

I en darrer lloc, un element importantíssim pel que fa a la presentació social del cos és el de les mo-

dificacions corporals. Aquest aspecte és precisament el que tractarem en aquest llibre.

Els diferents elements que constitueixen aquestes coordenades són tan potents que, a més de donar informacions ben concretes sobre allò que anomenem "personalitat", són capaços d'expressar pertinença. Aquests elements marquen tant estratègies de pertinença com d'exclusió. Ens donen criteris per acostar-nos o allunyar-nos a altres conciutadans. Ens conviden a estimar o a refusar, i fins i tot a odiar segons l'orientació cognitiva de cada societat en qüestió. Tal com escrivia la sociòloga Liz Frost, l'aparença pot arribar a determinar qui es barreja amb qui i qui en resulta exclòs.

La presentació social del cos és sens dubte un dels capítols més essencials en els quals conflueixen el cos biològic i la cultura. Els canvis socials estan sovint marcats també pels canvis en la presentació del cos, i els canvis en la presentació del cos duen a canvis socials. La presentació social del cos, a més d'expressar pertinença, marca sempre un posicionament, tant des del punt de vista personal, com també social i polític, segons els grups o col·lectius als quals hom s'adscriu o es deixa adscriure.

La presentació social del cos en una societat determinada està codificada segons criteris com el rol, l'estatus i evidentment els aspectes situacionals. Només cal pensar en els rols de gènere, en els casos

concrets de jerarquia social en l'ordre laboral, i pel que fa a la situació, tots som conscients que en una reunió informal amb amics, per exemple, ens podem presentar amb la barba sense afaitar, però en una trobada de caire professional, en moltes ocasions, hi ha codis que aconsellen que és millor no fer-ho. Aquesta codificació és la que ens ajuda a entendre les situacions d'interacció.

Un comportament camaleònic

Pel que fa a la presentació del cos, no pretenem oferir als altres una imatge en abstracte sinó sempre pensada en situacions molt determinades. El món del treball, de les relacions afectives, les situacions de trànsit en les quals ens desplaçem d'un lloc a un altre, situacions on volem destacar i situacions en què volem passar desapercebuts. El sentit de la presentació social del cos només es pot entendre com a participació dialògica en una situació compartida, i per tant tots ens hem de sotmetre a un cert comportament camaleònic, segons la situació de què es tracti.

Hi ha elements propis de la presentació social del cos, com ara la indumentària o la cura del cos, que permeten una gran adaptabilitat a la situació corresponent. Ens podem posar o treure la jaqueta, podem triar entre la camisa de colors virolats o una de més formal, podem anar ben afaitats o amb barba d'un pa-

rell de dies, depenent sempre de les nostres estratègies particulars en determinades situacions. D'altres, en canvi, com les modificacions corporals, per exemple el tatuatge, canvien pràcticament de manera definitiva la imatge del nostre cos. Atesa l'opcionalitat d'aquesta pràctica en la nostra societat, i les múltiples lectures que ofereix, algunes de les quals poden ser contraproductives en determinades situacions (almenys ara per ara), és propi de les estratègies individuals el fet de tenir cura que aquestes marques no hagin de ser sempre i forçosament visibles.

Les úniques parts del cos que en el nostre sistema social resten generalment sempre visibles són la cara, el coll i les mans. Pel que fa a la cara, només cal pensar en l'avversió que s'experimenta sovint a Occident davant les dones musulmanes que duen la cara tapada, tant que fins i tot en ocasions s'ha arribat a voler prohibir per llei aquest tipus de comportament. I en relació amb les mans, en situacions quotidianes, i al marge d'haver de dur guants per raons climatològiques, se sol associar el fet de veure una persona amb guants a alguna malaltia epidèrmica. D'aquí que molt excepcionalment veiem tatuatges en aquestes parts del cos. És cert que avui, sobretot a l'estiu, són moltes les persones que ofereixen a la vista el tatuatge que duen a l'esquena, al braç, a la cama o fins i tot a la panxa. Però quan convé, això es pot cobrir fàcilment amb un canvi d'indumentària. En la nostra vida quotidiana tendim

a encobrir aquelles accions que no són compatibles amb la imatge que pretenem transmetre.

En altres contextos culturals, les coses poden ser molt diferents. Són moltes les societats de caire preindustrial que duen o duïen tatuatges o escarificacions a la cara. Això és una realitat, per exemple, en moltes societats africanes com els fang o els nuer. Aquelles marques, en ser pròpies de l'adscripció grupal o per correspondre's a determinats estatus socials (matrimoni, entre d'altres), eren tan inherents a la persona que no es consideraven opcionals segons la situació. En certa mesura, són com les marques de gènere que s'utilitzen en la nostra societat. En general, independentment de la situació de què es tracti, a la nostra societat un home sempre es presenta com a home i una dona com a dona i no cal haver de recórrer a un comportament camaleònic (d'aquí l'èxit d'alguna comèdia cinematogràfica on es trenca aquesta regla).

El vell costum de marcar la cara als criminals - que trobem a l'antiga Grècia, a Roma o al Japó, entre d'altres- tenia precisament la finalitat d'assenyalar de manera clara la seva condició de persones estigmatitzades.

En la nostra societat, una altra cosa són les modificacions del cos que permeten augmentar el capital corporal en termes d'estètica o imatge de salut, com ara la moderna cirurgia estètica. Són modificacions que no poden destorbar les nostres estratègies en les

diferents situacions de la vida quotidiana, ja que el que pretenen és oferir la imatge d'un cos natural (o idealment natural segons els models de feminitat, masculinitat, joventut) i l'únic que es demana és que en la mesura del possible semblin "naturals", tot i que paradoxalment es tracti d'una "naturalitat" aconseguida mitjançant procediments artificials. De fet, un cos intacte és un cos inexistent ja que la cultura sempre el modela d'una forma o altra.

Aquest joc entre naturalitat i artificialitat el trobem també en molts altres àmbits de la cultura. Només cal pensar, per exemple, en les cançons d'origen rural i preindustrial que dins dels paràmetres del folklore s'ofereixen en un espectacle al ciutadà actual. Es presenten com a autèntiques representants d'una tradició impol·luta -és a dir, "naturals"- quan de fet han hagut de passar pel sedàs de l'artificialitat dels mecanismes del folklore per tal de poder ser percebudes com a "tradicionals".

L'imperatiu cultural

Les diferents manifestacions de la presentació social del cos es mouen entre l'imperatiu cultural que constreny al màxim les possibilitats de tria personal d'una banda i l'opcionalitat de l'altra. L'imperatiu cultural l'observem en aquelles manifestacions culturals que tenen un clar caràcter compulsiu. S'entén com-

pulsiu en el sentit que aquesta manifestació cultural es pot experimentar de manera tan "natural" i "imprescindible" que realment resulta molt difícil ignorar-la. De la cultura en fem natura, i en la societat occidental un bon exemple és el sentiment de pudor corporal que hem anat desenvolupant al llarg de la història.

Ser conscients de l'existència d'"imperatius culturals" és important per tot el que fa a les relacions interculturals. El fet que un determinat element sigui un imperatiu per a un grup humà i no per a un altre pot dur fàcilment al malentès i al conflicte. Per a moltes societats, determinats tipus de marques corporals com escarificacions o tatuatges constitueixen autèntics imperatius culturals: no es concep la persona sense aquestes marques. En la nostra societat, els tatuatges, per regla general, són opcions personals. En canvi, nosaltres tenim molt assumida la necessitat de cobrir la nuesa en públic, mentre que aquest tipus d'imperatiu cultural no el trobem en altres societats en les quals -almenys tradicionalment- no es creu o creia necessari cobrir el cos.

Abans dèiem que tot el que té a veure amb les modificacions corporals està estretament lligat amb la presentació pública del cos. I la presentació pública del cos l'hem de considerar segons tres paràmetres que són consubstancials a la natura humana com a éssers socials que som: la identitat, la jerarquització social i la necessitat de l'intercanvi. La lògica social ens

demana saber qui som dins del col·lectiu, quin lloc ocupem dins de les diferents situacions de jerarquia i què i amb qui intercanviem prestacions. Si entenem això, entendrem també més fàcilment els motius de les modificacions corporals.

La identitat -tant personal com social- és el que ens defineix dins d'una comunitat o col·lectiu i ens delimita respecte als altres. És per tant un concepte primordial dins de les lògiques socials. Com afirmava Frost, la representació i la construcció de la identitat constitueixen dos aspectes inseparables: el jo i la seva presentació es fonen i constitueixen i reconstrueixen una personalitat que es troba sempre en curs de formació. Segons les teories performatives de Judith Butler, la identitat no s'entendria sense la performativitat de les presentacions socials, la qual cosa també s'ha de tenir molt en compte per a la presentació social del cos. Pel que fa a la identitat, estudis realitzats sobre joves han demostrat de manera clara que en els processos d'identificació amb grups particulars, l'aparença té un paper rellevant.

En el món occidental, els joves es fan una opinió dels seus companys tant a partir de l'aparença corporal com mitjançant les marques de la indumentària. Això, amb major o menor mesura és també extensible a altres sectors de la societat. Sabem que les nostres identitats no són una cosa fixa, sinó que contínuament estan obertes al canvi, i les modificacions cor-

porals han estat sempre un valuós recurs per implementar-les, reforçar-les o transformar-les.

El fet que els individus siguem éssers socials comporta l'organització social i un dels aspectes característics d'aquesta organització és la jerarquització. Els individus expressem aquesta jerarquització de manera perceptible mitjançant la presentació social del cos. La presentació corporal emana autoritat i poder d'una banda, i subordinació de l'altra. Això s'aconsegueix mitjançant els tres àmbits diferenciats que abans establíem com a coordenades bàsiques de la presentació corporal: la cura general del cos, la indumentària i les modificacions corporals. D'aquí la component subversiva que es percep socialment en els canvis agosarats dels codis de presentació corporal i que els canvis socials que impliquin modificacions en la jerarquia comportin també canvis en la presentació del cos.

Si la jerarquització social constitueix una conseqüència lògica de la naturalesa social de l'ésser humà, una altra lògica social és la necessitat d'intercanvi (que no s'ha de confondre amb mera reciprocitat). Els individus només poden sobreviure si articulen de manera convenient per a ells les relacions d'intercanvi amb altres membres de la societat. Aquestes relacions es vehiculen mitjançant el que anomenem "sociabilitat" la raó de la qual s'explica per què es considera del tot imprescindible la interacció

entre els diferents membres que constitueixen la societat.

La presentació pública del cos té a veure directament amb aquesta realitat humana. Amb la nostra presentació diem als altres quin tipus d'interacció, de contacte, en definitiva quin tipus d'intercanvi volem mantenir amb les persones amb les quals ens anem trobant cara a cara. El carrer d'una gran ciutat ens ofereix força exemples a causa de la gran quantitat d'interaccions diferenciades que podem observar. El venedor ambulat que cerca clients potencials, el pí-dolaire, l'agent de l'ordre, el turista, la persona que es dedica a la prostitució de carrer. En tots aquests casos, la presentació del cos senyalitza d'una o altra forma quin és el tipus d'intercanvi que algú es presta a fer amb altres conciutadans. A aquesta mateixa presentació corporal també li cal senyalitzar que no volem res d'aquell o d'aquella amb els quals ens trobem cara a cara mentre transitem pel carrer i per això evitem els cossos per tal de no xocar quan anem per la vorera en direccions oposades.

El nostre sistema social té estipulacions ben concretes que determinen el caire d'intercanvis que hi pot haver entre homes i dones, joves i vells, pobres i rics, representants de l'autoritat i mers ciutadans i la presentació social del cos ajuda a encasellar cadascun dels membres del grup en una determinada categoria social, la qual cosa, al seu torn, implicarà una o altra pos-

sibilitat d'intercanvi. Amb la presentació social del cos diem què convidem a fer amb nosaltres o què pretenem i podem fer amb els altres. Segons la psicologia ecològica de Gibson, amb la presentació pública del cos senyalitzem les *affordances* o prestacions que, en el cas que ens ocupa, constitueixen un reflex fidel de les possibles relacions entre les persones.

LES MODIFICACIONS CORPORALS

Tatuar-se està de moda. Però el tatuatge no és sinó un dels diversos procediments que constitueixen el que avui s'anomenen "tècniques de modificació corporal" i que tenen com a tret comú la modificació del cos. Es tracta de tècniques la finalitat de les quals és produir alteracions permanents o semipermanents de manera voluntària en una o més parts del cos, sense que hi hagi raons de tipus terapèutic. Al món, les pràctiques de producció simbòlica que impliquen una manipulació corporal són extremadament riques i es pot dir que no hi ha societat que d'una manera o altra no les practiqui.

La humanitat, al llarg de la seva història ha recorregut a diversos mitjans per modificar el cos: a més del tatuatge, es practica l'escarificació, la mutilació, la deformació, i, evidentment, també s'afegeixen al cos elements ornamentals mitjançant perforació o senzilles intervencions quirúrgiques, com és el cas del pírcing o les implantacions.

El tatuatge

El tatuatge és la tècnica de decorar la pell mitjançant substàncies colorants que s'introdueixen sota l'epidermis amb l'ajut d'objectes punxants. Aquest procediment de modificació corporal el trobem pràcticament a tot el planeta, però dins de la seva àmplia difusió, cal esmentar molt especialment Àfrica i Oceania, on l'art del tatuatge destaca per la seva generalització i gran varietat.

Gairebé qualsevol part visible del cos és susceptible de ser tatuada. Els homes i dones de l'ètnia ainu del Japó es tatuaven al voltant de la boca. Mentre que els tatuatges facials amb línies corbes i espirals de la població de Nova Zelanda són ben coneguts, a Samoa, en canvi, la cara no es tatua però sí el ventre, el pit i les cames en els homes, i els braços i les cames en les dones. Tot i que no és tan freqüent, també es poden tatuar parts del cos com la llengua o l'orella. Per raons personals o perquè així ho marca la tradició, l'individu es pot conformar amb un petit tatuatge o bé pot oferir la major part del seu cos a l'art de l'especialista, com en el cas de Nova Guinea, en els tatuatges japonesos anomenats *irezumi* o entre no pocs conreadors del *body art* actual.

Des del neolític

El mot "tatuatge", d'origen polinesi, va ser introduït a Europa per l'explorador anglès James Cook en 1774 en la forma de *tattaw*. La història ens diu que, pràcticament des dels seus orígens, la humanitat ha recorregut a tècniques com la del tatuatge, almenys ja des de l'era neolítica. La mòmia de Similaun, el cos congelat que va ser trobat als Alps l'any 1991 amb una antiguitat d'uns cinc mil anys, té signes d'haver estat tatuada a l'esquena. També practicaven el tatuatge els egipcis el 2000 aC, els escites, així com molts pobles que habitaven l'Europa occidental i nòrdica en temps anteriors a la nostra era. D'Heròdot sabem que els tracis duïen tatuatges i que consideraven aquestes marques com un signe de noblesa. De fet, el mot grec *stigma*, que després va passar també al món romà, designa precisament "tatuatge".

Algunes de les més antigues inscripcions cuneïformes descobertes a Babilònia mostren que el tatuatge també era habitual en aquella civilització, i que també el practicaven els fenicis i els semites. Els antics hebreus es tatuaven en senyal de dol, fins que la llei de Moisès els ho va prohibir. Al Japó s'han trobat figures de ceràmica del període Jômon (3500-2400 aC) que tenen motius ornamentals que bé podrien ser tatuatges. I, de fet, al *Wei chih*, cròniques xineses que daten del segle III dC, s'afirma que els homes japone-

sos duïen un tatuatge a la cara. De l'Amèrica precolumbina tampoc no ens manquen proves del tatuatge o la pintura corporal. Entre els totonaques i huastèques, per exemple, era molt freqüent, i a l'Àfrica trobem així mateix vestigis molt antics de la seva pràctica.

Tot i que en el Levític de l'antic testament es prohibeix marcar el cos, entre els primers cristians, el tatuatge de caire devocional no era pas desconegut. L'Església però s'hi mostrà explícitament contrària en diverses ocasions. En el segle IV, Constantí, el primer emperador romà cristià, va desaprovar, per raons religioses, el tatuatge que es feia a la cara d'esclaus i convictes. L'any 787, el papa Adrià I va prohibir el tatuatge per la seva associació amb creences paganes. La prohibició de l'Església és la raó per la qual el tatuatge es va practicar relativament poc en el món cristià, almenys fins que al segle XVIII els mariners -principalment anglesos- que tornaven dels seus viatges dels Mars del Sud no el van reintroduir.

Molts d'aquests mariners tornaven a la metròpoli amb algun tatuatge al cos, i amb ells, en algunes ocasions, duïen també presoners polinesis que, amb el seu cos esplèndidament tatuat, eren exhibits com a curiositat. A mitjan segle XVIII ja trobem en la majoria de ports britànics algun professional dedicat al tatuatge. Aquesta pràctica es va anar introduint a Gran Bretanya lentament, primer entre els estrats més baixos de

la població però al llarg del segle XIX també s'hi van afegir representants de les capes més altes de la societat, sobretot després que alguns membres de la casa reial i aristòcrates es deixessin seduir pel tatuatge.

També a Alemanya la pràctica del tatuatge ja s'havia estès força a principis del segle XIX. Durant el segle XIX i part del XX a Europa, una de les atraccions dels cirks era precisament mostrar homes i dones completament tatuats. En el pas del segle XIX al XX trobem ja en aquest continent un interès creixent per fer-se tatuar la pell.

Malgrat l'atracció que exercia el tatuatge entre determinades capes de la població, es pot dir que fins a mitjan segle XX la pràctica del tatuatge, generalment encara molt minoritària, es considerava pròpia de gent de baixa condició moral. Cesare Lombroso, metge italià especialment conegut pels seus treballs sobre antropologia criminal, en la seva publicació *L'uomo delinquente* (1876) associà d'una manera clara el tatuatge -que considerava obscè i degenerat- amb els delinqüents, i altres l'adcrivien a gent de poca cultura i intel·ligència.

El metge espanyol Rafael Salillas en referir-se a la pràctica del tatuatge entre les dones a Occident a principis del segle XX, deia que es manifestava "només excepcionalment en algunes dones de les classes més ínfimes i degradades". A l'Estat espanyol, el 1948 encara es va escriure sobre el tatuatge que "és normal

en els pobles salvatges i és un indicatiu d'anormalitat entre els pobles civilitzats. És freqüent en els pertorbats mentals, els invertits, els fanàtics de diverses sectes i també en els supersticiosos, que creuen que determinats tatuatges són talismans per aconseguir èxits en empreses arriscades o per salvar-se de perills i malalties".

També al Japó, tot i que té una tradició del tatuatge molt més rica que Europa, s'ha relacionat parcialment el tatuatge amb el món del crim, en bona part pel costum que hi havia en aquell país en diversos períodes de la història de marcar d'aquesta manera els delinqüents. Al Japó, ja trobem referències escrites del segle VIII en les quals es parla de l'ús del tatuatge com a càstig. Ateses aquestes connotacions, al Japó, també va existir la pràctica de fer-se marcar expressament el cos amb el tatuatge anomenat *ikakubori* per tal d'infondre respecte i temor als possibles adversaris.

Pel que fa a Europa, es pot entendre l'interès a criminalitzar el tatuatge per part dels àmbits de poder perquè aquesta pràctica atemptava contra la uniformització que es demanava als exèrcits, les tripulacions o les fàbriques. Avui dia, la sensibilitat social vers els tatuatges ha millorat, però tot i així, és encara difícil que, per exemple, es permeti als cossos de seguretat mostrar aquest tipus de marques a la pell. En l'ordre del Govern de la Generalitat catalana que estipula les normes reguladores de les condicions d'accés

per a nous agents de la policia s'estableix com a causa d'"exclusió mèdica" el fet de dur "tatuatges que siguin visibles en la uniformitat reglamentària".

És el tatuatge un símptoma patològic? Segur que avui això ja no s'entén així, i es dirà que un dels arguments per al seu rebuig en aquest context és evitar la fàcil identificació de l'agent. Però el fet d'incloure un tatuatge visible més enllà del coll de la camisa com a causa d'exclusió mèdica ens recorda la tendència que té el poder establert a deslegitimar tot allò que li pot fer nosa mitjançant la seva patologització.

L'homosexualitat ha estat vista com una malaltia mental fins fa poques dècades, de la mateixa manera que s'han considerat patologies el tatuatge, l'escarificació o el pírcing. Avui els col·lectius transexuals encara es queixen que se'ls consideri malalts mentals ja que han d'obtenir del psiquiatre un diagnòstic de disfòria de gènere per tal de poder canviar-se el nom i el sexe en els documents oficials. El cos sempre ha constituït un tema d'atenció preferent per part dels poders hegemònics. Aquesta visió negativa sobre el tatuatge ha experimentat un canvi palpable en la cultura occidental, sobretot a partir dels anys noranta en què moltes persones joves i no tan joves no renuncien a donar un toc de personalitat al seu cos mitjançant els tatuatges. Va ser força simptomàtic, per exemple, que l'any 1998 a la cèlebre nina Barbie se li afegís un tatuatge a la panxa.

Les tècniques

Entre les diverses tècniques emprades per al tatuatge cal esmentar la punció i la sutura. En el primer cas, s'efectuen punxades petites i poc profundes a la pell mitjançant un instrument de tall o un punxó. La substància colorant s'introdueix simultàniament o bé es frega després d'efectuar la ferida. En el tatuatge de sutura s'introdueixen fils tenyits a través del cutis mitjançant una agulla. En tots aquests casos, s'ha d'actuar sobre la pell correctament sense produir cicatrius, ni ferir els músculs, ni les venes.

Dins d'aquestes dues tècniques bàsiques, els procediments concrets són evidentment força variats segons les tradicions culturals. A la prehistòria europea s'havien fet tatuatges gratant la pell amb un instrument amb una o dues puntes ben esmolades. Aquesta mateixa tècnica també es coneix entre els thai, els cambodjans, els birmans i alguns indis americans.

Entre els maoris, el tatuador, anomenat *tobunga*, comença dibuixant les figures sobre el cos de la persona, després mulla un instrument d'os en una substància colorant i colpejant-lo amb un tros de fusta l'introdueix a la carn. Es tracta d'una operació dolorosa i que per tant no es pot realitzar d'una sola vegada, sinó que s'han de fer interrupcions freqüents. L'elaboració d'un tatuatge complicat pot durar força temps, en ocasions fins i tot diversos anys, com pas-

sava antigament entre la població de les illes Marqueses o també a Borneu.

En la cultura tradicional tunisenca, el procediment que empraven les mares per tatuar els fills era ben senzill. Mitjançant una agulla o amb les espines de fulles de cactus feien unes punxades en el mentó del nen. En brollar la sang, passaven el dit sobre el negre de fum d'una caldera i el fregaven sobre la ferida diverses vegades fins que la substància penetrava i pigmentava de manera indeleble.

Actualment els tatuatges es fan amb aparells elèctrics moderns. De fet, la primera màquina elèctrica per tatuar es va patentar l'any 1891, cosa que aviat va revolucionar la tècnica dels especialistes.

No cal dir que allò que es tatua a la pell pot ser tan variat com ho és la imaginació humana pel que fa a la forma i el disseny, des de tatuatges summament senzills, com els puntets de color marcats a la pell dels infants tunisencs, fins a dibuixos geomètrics de gran estilització i complicació, com és el cas dels maoris, que també reproduïxen en les seves cases i en altres objectes com a motius ornamentals. Els objectes del tatuatge poden ser també símbols, com ara la creu cristiana, l'"esvàstica" o el de la pau, o paraules de la llengua pròpia o d'una altra, com és el cas dels ideogrames xinesos i japonesos que tant d'èxit tenen en els estudis de tatuatge actuals.

Hi ha tradicions, com determinats pobles d'Indoxina, que empren motius ornamentals en forma de vegetals, animals i de caire antropomòrfic, o figures realistes com els tatuatges ja clàssics de la tradició occidental -els de la vella escola-, com l'àncora del mariner, el cor o la rosa amb les inicials de la persona que s'estima. Aquesta "vella escola" dels tatuatges va tenir la seva època daurada des de finals del segle XIX fins a la dècada dels quaranta del segle següent.

L'escarificació

L'escarificació té com a finalitat marcar o decorar la pell, però a diferència del tatuatge, que es basa en l'ús de substàncies colorants, la modificació de la superfície cutània s'aconsegueix mitjançant la formació de cicatrius en el cos. Amb aquest objectiu s'infligeixen petites ferides a la carn, per exemple, amb objectes de tall o bé amb el foc.

Tradicionalment, s'introduïen substàncies irritants a les ferides, com ara sal i vinagre, cendra, argila, per tal que en guarir deixessin cicatrius profundes i permanents o també variessin la coloració natural de la pell. També es poden introduir pigments a les ferides per ajudar a remarcar el disseny.

Els antics maies escarificaven el cos per embellir-lo, i aquest procediment ha estat també notablement emprat en terres de l'Àfrica negra i en deter-

minades zones d'Oceania. Entre els bubis de l'illa de Bioko (Guinea Equatorial), per exemple, abans que fos prohibit per les autoritats colonials, s'estilava dur a terme dos tipus bàsics d'escarificació. El més estès consistia a fer talls de major o menor profunditat a la cara, en forma de línies paral·leles, als nens entre tres i cinc anys. Els talls es tractaven posteriorment de manera que en resultessin grans cicatrius, una imatge que per als europeus els feia "horriblement lletjos, desfigurats i repugnants".

Segons el sacerdot Antonio Aymemí la finalitat d'aquestes escarificacions a la cara era que els membres d'una mateixa tribu es poguessin reconèixer en cas de desterrament o esclavatge. Fos quina fos la finalitat, la qüestió és que aquestes escarificacions característiques constituïen clars signes d'identitat, i així és reconegut ara per les persones grans que encara conserven aquestes marques al rostre.

L'escarificació s'anomena *branding* quan les ferides les produeix un ferro roent o altres objectes que han estat prèviament escalfats. Antigament aquesta tècnica s'havia emprat sovint per marcar els esclaus o els criminals. Però també és o ha estat molt important com a element ritual, sobretot en els ritus de pas o d'iniciació, ja que els signes que deixava a la pell servien de distintiu d'haver passat per determinats estadis importants del cicle vital o bé indicaven la seva pertinença a determinades societats. En les modernes

pràctiques de modificació corporal, també s'empra el làser per efectuar escarificacions.

El pírcing

Potser no qualsevol part del cos és susceptible de ser decorada amb un pírcing, però les possibilitats d'elecció no són poques: orelles, foses nasals, celles, galtes, llengua, pits, melic, genitals masculins i femenins.

La humanitat practica el pírcing des de fa almenys cinc mil anys. Moltes figuretes procedents de les més diverses parts del món i que tenen centenars d'anys d'antiguitat demostren l'interès que ha tingut la humanitat a ornamentar el cos d'aquesta manera. S'insereixen a la pell petites peces de metall, fusta o ivori, ossos, petxines, pedres precioses. A l'antiguitat, ja ho feien els pobles de l'Amèrica precolombina, entre d'altres, els inques, els maies i els asteques, com també diverses societats de la riba mediterrània, l'Àsia central i l'Índia, on sabem pels vedes que la deessa Lakshmi duia pírcings al nas i als lòbuls de les orelles.

Les arracades amb les quals s'adornen tradicionalment les orelles les dones occidentals constitueixen un bon exemple d'aquest tipus de pràctica. Fins a temps relativament recents, i encara ara, en les cultures tradicionals de molts llocs del planeta, el pírcing és una pràctica ben coneguda. Els pori de l'Àfrica orien-

tal duen penjada del nas una mena d'argolla i consideren impudorós el fet de treure-se-la davant d'una altra persona. A aquests exemples podríem afegir els de les cultures tradicionals dels habitants de Nova Guinea que porten anells al nas, els kayans de Borneu, els massai africans, els padaung de Malàisia, els tlingit d'Alaska, determinats grups de l'Índia, etc.

En l'àmbit occidental, al marge del costum arrelat de les arracades femenines, durant força temps s'ha relacionat el pírcing amb subcultures molt concretes o marginals, com per exemple la del moviment homosexual o les petites esferes relacionades amb les pràctiques del sadomasoquisme. El pírcing tampoc era estrany en el món *hippy*, però va ser a mitjan anys setanta quan a través de l'estètica punk va assolir una major visibilitat social. El moviment punk es caracteritzava entre altres coses pel seu desig d'escandalitzar; per això no es conformaven amb un cos convencional sinó que se'l modificaven ostensiblement mitjançant pentinats estrafolaris o talls de cabell estil *mohawk*, un maquillatge cridaner, o l'ús del tatuatge en parts poc habituals del cos i el pírcing, un mitjà per fugir del "cos dèbil": se cercava un cos transgressor.

Es pot dir que els anys noranta aquesta pràctica es va popularitzar considerablement. El que abans era considerat propi d'ambients marginals i socialment mal vistos, es va incorporar al mercat de la moda de la mà de professionals, com per exemple el dissenyador

Jean Paul Gaultier. El fet que músics, models o esportistes coneguts l'hagin adoptat ha contribuït molt a la seva popularització. Òbviament el que s'ha comercialitzat no són els característics i brutals imperdibles que els punks duïen a la pell, sinó peces de disseny que es poden trobar en els cada cop més nombrosos estudis professionals que es dediquen a aquesta tècnica de modificació corporal. Avui, en el món postindustrial, es duen pírncings per raons estètiques, contestatàries i, també, sens dubte com a una cerca personal de noves sensibilitats vers el cos.

La deformació

No són poques les cultures que, principalment per raons de tipus estètic o per simbolitzar prestigi i rang social, han optat per deformar determinades parts del cos. Es deformen els llavis, els lòbuls de les orelles, els forats del nas o s'allarga aparentment el coll; es llimen les dents, s'allarga el crani i es redueix la mida natural dels peus. Les persones se sotmeten a operacions quirúrgiques per modificar la forma i la grandària dels pits o per esmenar trets facials, deformant-se el cos per acostar-se a un model de bellesa ideal.

Per raons rituals o estètiques, en moltes cultures, les dents o parts de la cara, com els llavis o les orelles, són objecte de manipulació. En les societats postin-

dustrials, als infants que no mostren una disposició dental que es correspongui als cànons de bellesa o a una pretesa "normalitat" els apliquem ortodòncia, sempre -és clar- que la butxaca dels seus progenitors s'ho pugui permetre. El costum de llimar-se les dents per fer-les més punxegudes el trobem en diferents indrets del planeta, com per exemple entre els bago-bo malais o entre molts grups de l'Àfrica negra, com els pigmeus baka o els kangou fali al nord del Camerun. També a l'Àfrica, les dones dels mursi o suri, a Etiòpia, s'insereixen discos d'argila o fusta de considerables dimensions als llavis inferiors, que deformen per aconseguir la bellesa en aquesta part del rostre. Els aimores del Brasil són també anomenats *botocudos*, una denominació que els van atorgar els colonitzadors portuguesos precisament pels voluminosos cèrcols o discos de fusta que duïen al llavi inferior i a les orelles i que els deformaven ostensiblement.

A Burma és ben conegut el cas dels padaung, on hi havia el costum que les dones portessin de manera permanent pesats anells de metall al coll, que creaven la impressió d'un allargament d'aquesta part del cos. Aquests anells podien indicar el grup concret al qual pertanyia la persona, com també l'estatus social i l'edat. El primer anell es posava quan les nenes tenien uns cinc anys i s'anaven incrementant amb el temps. En pressionar les espatlles cap avall, el coll semblava més llarg. Els anells podien ser-li llevats irremissible-

ment com a càstig per algun acte greu que hagués posat en descrèdit el grup. Actualment aquest costum ja ha entrat en desús, tot i que s'explota com a atracció turística, i les noies que es col·loquen els anells ho fan amb finalitats econòmiques.

En la tradició de diverses cultures africanes com els khoisan, els baganda, bagishu, els venda o els makua, entre d'altres, les dones s'allarguen de manera considerable els llavis menors de la vagina. Per aconseguir aquest estirament quan són joves s'hi fan fregues amb el suc de determinades plantes o algun tipus d'oli i també s'hi lliguen petites pedres en forma de plomada. En la tradició d'aquestes ètnies, una dona difícilment podia casar-se sense mostrar aquesta hipertròfia, que es considerava important tant per al coït com per a la imatge femenina. Entre alguns dels grups que ho practiquen també s'allarga el clítoris. Els europeus van creure en un principi que es tractava d'una hipertròfia natural pròpia dels hotentots o khoisan, per això inicialment aquesta característica corporal va rebre la denominació de "davantal hotentot". Actualment aquest tipus de modificació corporal, tot i que minoritària, també es practica en determinats àmbits de la nostra societat.

La pràctica de deformar el crani mitjançant l'allargament és ben antiga. Tenim testimonis arqueològics sobre aquest tipus de costums que daten de fa més de cinc mil anys. Aquesta modificació corpo-

ral era coneguda pels antics inques i maies, i es duïa a terme per indicar un estatus social alt i com a marca d'identitat local. També es practicava per raons estètiques la deformació cranial a la França del segle XVIII i entre alguns grups poblacionals africans com els mangbetu del Zaire o els dayaks a Borneu. Atès que els ossos del cap són molt elàstics fins als dos anys d'edat, la deformació del crani s'aconsegueix mitjançant la pressió efectuada amb diversos mitjans com l'embenat, les faixes, l'ús d'objectes durs com motlles de fusta o massatges.

També hi ha testimonis de la voluntat d'algunes tradicions culturals de deformar el nas, aprofitant la poca solidesa dels ossos dels infants. A les illes Carolines, les mares feien massatges durant mesos als recent nascuts per que el nas adquirís una forma aquilina. Els perses feien una cosa semblant, però en aquest cas mitjançant pressions laterals per aconseguir un nas més fi.

Ben conegut és també el cas de la Xina tradicional, que donava importància al fet que el peu de les dones fos de dimensions reduïdes. Aquesta pràctica, coneguda a la Xina des del segle X, va ser prohibida amb l'adveniment de la nova república el 1912 i va desaparèixer finalment a la dècada dels trenta. A les noies, durant la infantesa, se'ls trencaven els dits del peu tret del dit gros i se'ls embenaven rígidament els peus per evitar-ne el creixement natural més enllà

d'uns deu centímetres. Això les incapacitava per dansar i caminar correctament. Tenir els peus petits era símbol de riquesa, perquè només les famílies benestants es podien permetre el luxe de tenir filles econòmicament improductives. Era l'anomenat "peu de lotus".

Avui, en les societats postindustrials, són molts els recursos tècnics i els coneixements mèdics que es posen a disposició de la població per a la deformació corporal. Es recorre, per exemple, a l'ajut d'objectes que s'implanten sota la pell per modificar el cos. Es tracta d'objectes tridimensionals que produeixen un canvi escultural en la forma de l'objecte triat. Amb aquesta finalitat, es fan servir petites peces fetes amb materials com el tefló o l'acer inoxidable per tal que no provoquin cap tipus de reacció negativa en la carn. Però a més d'aquests tipus d'implants ben coneguts pels conreadors del *body art*, podem parlar també de deformació corporal d'una manera molt més generalitzada.

Hi ha persones que per raons estètiques no estan totalment d'acord amb determinats trets del seu cos, i no dubten a modificar conscientment la seva musculatura, com és el cas del *body building*, o a sotmetre's a intervencions mèdiques. Es pot redreçar un nas, fer desaparèixer una mica de greix del cos mitjançant la liposucció, recuperar cabell perdut o bé recórrer als implants de silicona per augmentar el volum dels pits.

Avui, la cirurgia plàstica i altres tècniques mèdiques constitueixen uns dels recursos més habituals per modificar el cos amb finalitats estètiques, i són molts els mitjans econòmics que es destinen a aquestes pràctiques.

Hi ha procediments com el lifting o l'eliminació de les arrugues que es duen a terme quan les persones tenen ja certa edat, però entre les capes de població amb poder adquisitiu no és gens estrany trobar joves o fins i tot adolescents que se sotmeten a operacions quirúrgiques per millorar la seva aparença corporal. Hi ha qui considera aquestes intervencions més aviat frívoles, però, com altres tipus d'operacions, sempre suposen un cert risc per a la salut. Per a uns és vanitat; altres ho condemnaran pel fet d'intentar modificar allò que la natura els ha llegat. Però per a molts, no és sinó un dret més de la persona a fer allò que desitgi amb el seu cos. Tothom aspira a la bellesa i es vol sentir bé amb la seva carcassa.

Tot i així, la frontera entre el que són decisions pròpies i les que són imposades o vehiculades a través de modes, interessos econòmics o valors socials de diferent naturalesa no està mai clara. Per aquesta raó, el moviment feminista, per exemple, critica, entre d'altres, les operacions de cirurgia estètica o les tècniques per aprimar el cos a les quals se sotmeten moltes dones, perquè el que fan al capdavant és doble-

gar-se a uns models estereotipats d'estètica corporal que tenen poc a veure amb la realització personal.

Les amputacions

Però les tècniques de modificació del cos també tenen altres recursos més dràstics, com ara la sostracció d'un fragment corporal o l'amputació: es tallen els dits com a càstig, com en la tradició de la *yakuza* japonesa; s'extreuen dents, ja sigui les de la mandíbula superior en pobles del centre de l'Àfrica meridional o bé en la mandíbula inferior, com a l'Àfrica negra al llarg del curs del riu Nil, o es practica també la circumcisió o la castració.

Les mutilacions genitals constitueixen històricament un capítol important de les modificacions corporals, sobretot les diferents modalitats de circumcisió i també, tot i que en menor mesura, la castració. En moltes ocasions s'han fet i encara es fan mutilacions per raons religioses.

En el cas de la circumcisió, que constitueix un element important en els ritus de pas de nombroses cultures, s'elimina o es redueix el prepuci dels homes, mentre que quan es practica a les dones pot anar des d'una petita incisió efectuada a la corona del clítoris, fins a operacions molt més greus que impliquen l'extirpació d'aquesta part de l'òrgan genital i també, en ocasions, dels llavis de la vagina.

La mutilació genital femenina ja es practicava a l'antic Egipte com a símbol d'estatus i prestigi entre l'aristocràcia. La infibulació o "circumcisió faraònica" constitueix el cas més extrem de mutilació genital de les dones. Aquesta pràctica implica l'extirpació del clítoris, dels llavis menors i part dels majors de la vagina, i sovint s'efectua un cosit per tal de reduir l'obertura vaginal.

A l'Àfrica, el tipus més estès de mutilació genital femenina és l'"escissió", que implica l'extirpació del clítoris, sovint dels llavis menors i en ocasions també dels majors. Però també es practica la "clitoridectomia" -l'escissió del prepuç clitorià-, i amb menys mesura la "introcisió", que consisteix a engrandir l'orifici vaginal esquinçant o tallant el perineu, que practiquen els pitta-patta australians, els indis conibos del Perú i anteriorment algun grup de Mèxic i de Brasil.

Es calcula que actualment dos milions de nenes estan en risc de patir algun tipus de mutilació genital. Tot i que declarada il·legal en molt països on hi ha aquesta tradició, es continua practicant principalment en les zones septentrional, subsahariana i nord-oriental d'Àfrica. En menor intensitat també trobem l'ablació genital en alguns països de l'Orient Mitjà i entre alguns grups molt determinats de l'Índia i Sri Lanka, com també d'Amèrica del Sud (ètnies emberá chamí i emberá katío a Colòmbia).

Són pràctiques molt difícils d'eradicar a causa de la seva íntima associació amb els valors de les societats on es practiquen. Constitueixen veritables "imperatius culturals". Pel que fa al món islàmic, tot i que sovint es relaciona l'ablació amb aquesta religió, es tracta en realitat d'una tradició anterior al sorgiment de l'islam. En molts països islàmics, la circumcisió femenina no s'ha practicat mai. S'ha pogut constatar que en termes generals, la mutilació femenina està relacionada amb la masculina, ja que en aquells àmbits culturals en què es produeix també es practica la masculina (cosa però que no pressuposa el cas invers).

La circumcisió masculina

La circumcisió masculina està també força estesa. S'han trobat mòmies de l'any 4000 aC que assenyalen que la circumcisió ja era coneguda aleshores a Egipte. També al centre d' Austràlia constitueix un costum força ancestral. Actualment es practica dins de l'Islam i el judaisme, com també en les tradicions de nombrosos grups de l'Àfrica negra i Oceania, Estats Units d'Amèrica i Anglaterra. En aquests països occidentals bona part de la població masculina està circumdada. S'al·leguen raons d'higiene o fins i tot preventives per tal de reduir el perill d'infeccions, la formació d'herpes o l'aparició de càncer, però en realitat no està demostrada la conveniència terapèutica d'aquesta mesura i

hi ha qui parla fins i tot d'enigma cultural -en al·lusió a l'antropòleg Marvin Harris- per referir-se a la circumcisió que es practica als Estats Units.

Atès que aquesta mutilació del cos s'efectua per regla general entre la població no adulta, hi ha qui opina, i amb raó, que també s'haurien de prendre mesures internacionals per intentar eradicar-la, com es fa amb la circumcisió femenina. Tanmateix, el fet que la circumcisió masculina no es produeixi només en societats fora dels corrents políticament hegemònics fa que no s'hagi alçat encara cap veu en aquest sentit.

La castració, a més d'efectuar-se al llarg de la història de manera molt freqüent com a càstig o vexació, s'ha practicat també per moltes altres raons. Als eunucs de Roma, Aràbia i Pèrsia se'ls llevaven els testicles, i ja sigui per raons religioses o socials, s'ha dut a terme també especialment a l'Índia, Àfrica i Xina. Els skoptsi, secta cristiana sorgida a Rússia en el segle XVIII, fomentava aquest tipus de mutilació entre els seus adeptes. La castració implicava en ocasions fins i tot l'eliminació del penis. També se sotmetien a la mutilació dels testicles els anomenats *castrati*, cantants d'òpera que d'aquesta manera conservaven una veu fina i clara de soprano, i que eren força apreciats en alguns àmbits eclesiàstics de l'Església catòlica. Els *castrati* no van desaparèixer de la capella pontifícia fins a l'any 1903 en què la pràctica va ser desautoritzada per Pius X en el seu cèlebre *Motu proprio*.

I PER QUÈ MODIFICAR EL COS

Per embellir el cos

Sense cap mena de dubte, quan reflexionem sobre la finalitat de tatuar-se la pell, posar-se un pírcing o fer-se altres tipus de modificacions en el cos pensem en raons de tipus estètic. Unes anelles a les orelles ens poden fer més atractius, de la mateixa manera que un petit drac tatuat a l'esquena donarà un toc d'originalitat al nostre cos i el distingirà dels altres quan prenguem el sol en una platja concorreguda.

I es pot dir que això no és en absolut propi només de la societat postindustrial sinó que també es troba en les cultures tradicionals de moltes i diferents àrees del planeta. Els asteques i maies s'incrustaven petits discos de jade o pedres semiprecioses als incisius i els canins i també es feien llimar les dents. Els cèlebres tatuatges dels maoris es feien entre d'altres raons per embellir el cos, i dins de la cultura tradicional dels opates, les mares de Sonora al nord-oest mexicà tatuaven les parpelles dels nounats amb taques negres per formar un arc que consideraven signe de bellesa.

Moltes de les pràctiques relatives a les deformacions corporals, com la deformació del crani i del nas, l'estirament dels llavis de la vagina o el "peu de lotus" xinès es realitzaven per afavorir un model ideal de bellesa. Els criteris concrets del que es pot o no considerar bell canvien al llarg del temps i en diferents zones geogràfiques. Però, en el fons, qui no creu en la bellesa? I òbviament, amb la bellesa hi ha l'erotisme. Precisament, un dels mites sobre l'origen dels tatuatges a les illes Marqueses parla d'un déu Tu entristit perquè la seva dona l'havia abandonat. Aleshores se li va recomanar que es fes un tatuatge al cos, de manera que transformat d'aquesta manera semblava un ésser completament nou. El déu Tu va recuperar així la seva esposa i després d'aquell dia, gràcies al seu èxit, tot el poble es va voler fer tatuar.

Abans dèiem que la mateixa noció de cos no és uniforme al llarg de les diferents societats, i, per tant, tampoc ho serà la idea de "capital corporal", és a dir, tot allò que té el nostre cos i és valorat de manera positiva per la societat. El concepte derivat de "capital cultural", encunyat pel sociòleg Pierre Bourdieu, té a veure, òbviament, amb la salut i la bellesa. Allò que s'entén per "capital corporal" canvia no només entre diferents cultures sinó també dins d'una mateixa societat al llarg de la història i a través de les diferents escenes poblacionals. Això és el que deia un cirurgià plàstic en una entrevista publicada a la premsa: "Quan

vam començar a operar nassos els anys setanta, totes els volien arromangats. Avui ja no: la promesa que esperen les meves pacients és que no els posaràs el cartell d'"operada" a l'apèndix nasal. S'imposa la naturalitat en totes les intervencions".

La percepció negativa sobre el cos que es constata entre moltes noies adolescents, amb les conseqüents actituds i comportaments de modificació del cos, té a veure amb el capital corporal que -talment com el capital cultural- pot arribar a ser una forma de distinció dins de les diferents classes socials. En els darrers anys, la creixent popularització de la cirurgia estètica ha fet que cada cop sigui més habitual regalar a les filles adolescents una liposucció o altres tipus d'operacions per embellir el cos. Les patologies característiques dels nostres temps com l'addicció a les drogues, al joc, al treball o a internet ja poden afegir una nova categoria: els que pateixen dismòrfia corporal, aquells que se senten eternament insatisfets amb el seu físic i que fins i tot arribin a odiar el seu cos i passen d'operació en operació sense acabar d'aconseguir que els desaparegui l'angoixa que els provoca estar a desgrat amb la seva carcassa carnal.

Aquí cal afegir el greu problema de l'anorèxia, que està agafant proporcions alarmants a la nostra societat. Tots aquests constitueixen el casos més extrems de les persones que cerquen solucions per millorar la visibilitat del seu cos. Pel que fa a la pràctica de les

operacions d'estètica, Espanya ja es troba en la tercera posició mundial, després dels Estats Units i el Brasil. Davant d'aquesta creixent demanda social, l'oferta de la cirurgia estètica s'ha ampliat fins a límits difícilment imaginables dues dècades enrere i es dirigeix tant a dones com a homes de gairebé qualsevol edat. Ja es va molt més enllà de les primitives implantacions de silicona als pits dels anys setanta, la rinoplàstia o els implants de cabell. Avui el mercat ofereix liposuccions a diferents parts del cos, otoplàstia (orelles), blefaroplàstia (parpelles), líftings, allargament de penis i vaginoplàstia. La popular sèrie televisiva *Nip/Tuck* és ben eloqüent pel que fa aquest punt. No és estrany, doncs, que l'empresa espanyola Dermoestética, especialitzada en aquest tipus d'intervencions, passés l'any 2005 a cotitzar en borsa. Com afirmava el periodista Gabriel Cocimano, "el cos s'ha alliberat de les cadenes de l'ànima, però ha perdut la batalla a mans del mercat".

Que el concepte de bellesa tal com s'aplica a la dona en les societats occidentals és fàcilment criticable ho sap molt bé el feminisme, com diu la sociòloga N. Wolf: "La bellesa no és una categoria universal o natural sinó una forma de 'valor' cultural o moneda de canvi usat per institucions masculines per limitar i controlar l'accés de les dones al poder".

Hi ha persones que no donen gaire importància al capital corporal i n'hi ha que, al contrari, invertei-

xen considerables esforços i diners per mantenir-lo en els nivells desitjats. Mentre que a Occident, actualment es privilegia la idea de bellesa associada a un cos prim, en altres contextos culturals l'obesitat és marca de bellesa. Entre els azawagh, per exemple, grup de religió islàmica que habita a Nigèria, es dóna valor estètic al fet que les dones siguin grasses i en aquest mateix país se celebren periòdicament concursos on les dones competeixen precisament per ser les més grosses.

En aquestes zones d'Àfrica occidental, les famílies que s'ho podien permetre enviaven les seves filles a *fattening-houses*, on se les recloïa durant un temps per tal d'engreixar-les i fer-les així més cobejables per al matrimoni. I no cal dir que la manera com una societat entén el seu capital corporal pot incloure també visions clarament racistes, que menysvaloren aquells trets físics del cos, com ara el color de la pell, que no es corresponen amb els de la població jeràrquicament dominant. Per això, la cirurgia estètica moderna es preocupa d'esborrar aquestes marques a l'individu que les duu quan aquest les considera contraproductives per a les seves estratègies d'ordre social (arreglar un nas massa "racial", emblanquir una pell negra, arrodonir uns ulls "axinats") .

Ens modifiquem el cos per raons d'estètica de la mateixa manera que prenem mesures contra certes modificacions que experimenta el cos tant pel pas

dels anys com per l'exercici de determinades activitats. Aquesta és per exemple la raó de determinades pràctiques actuals de la cirurgia plàstica, com les operacions de pit o la vaginoplastia en dones de certa edat o els liftings per a ambdós sexes. Una de les raons per les quals no estava ben vist que la dona al segle XIX toqués instruments musicals de vent com la trompeta i similars era el fet que els pogués deformar els llavis, cosa que d'altra banda no preocupava gaire als homes.

No obstant això, ens equivocariem si penséssim que l'estètica és l'únic argument que mou les persones a sotmetre's a les intervencions més o menys doloroses que impliquen la major part de les modificacions del cos. La pràctica humana del tatuatge i l'escarificació ens proporciona bons exemples per a una diversitat de raons prou convincents perquè algú es deixi gratar, punxar, tallar, cremar o pintar la pell. Es tracta d'uns tipus de tècniques corporals que poden anar molt més enllà d'una mera ornamentació.

Per ser únics

Un tatuatge pot ser molt bé un signe d'identitat. De la mateixa manera que cadascú té uns trets físics propis i característics, un dibuix a la pell es pot sumar a la identitat pròpia. El *moko*, el disseny que els maoris es tatuaven a la cara, feien a la persona única i incon-

fusible. I, fins i tot, els maoris empraven la reproducció del seu *moko* com a signatura en els documents. En la tradició dels mambutu del Zaire, els tatuatges que duen les dones serveixen com a marca individual i distintiva, de la mateixa manera que aquest és un dels criteris que fa que molts joves d'avui dia es posin un pírcing o es facin tatuar la pell.

Aquest tipus de modificacions corporals poden posar també de manifest determinades qualitats o aptituds de la persona que els duu. Per a la guàrdia pretoriana de l'Imperi romà els pírcings eren un símbol de virilitat. Les dones ougla, a l'Àfrica negra, duen pesades arracades a les orelles que provoquen una gran deformació del lòbul; com més s'estira el lòbul sense que s'arribi a trencar, més distinció s'atorga a la dona que porta l'arracada. Antigament, a Borneu, determinats dissenys tatuats en l'avantbraç de les dones indicava que eren bones teixidores, de la mateixa manera que també en aquesta illa, els joves guerrers anaven rebent tatuatges segons el valor demostrat en els actes hostils contra tribus veïnes. I en molts pobles de l'Àfrica subsahariana on es practiquen o practicaven escarificacions, aquestes es poden entendre com una marca de valor dels guerrers.

Què ets i a on pertanys

Però un tatuatge o una escarificació no poden dir només qui ets sinó també què ets i a on pertanys. Els tatuatges marquen en ocasions el pas de nen a adult. L'adolescent es pot fer tatuar figures que representen coratge i autonomia. De fet, en moltes zones del planeta, el tatuatge, com també els pírcings, bé que en menor mesura, és un element important dels ritus d'iniciació. A les illes Palau, a Micronèsia, les noies considerades núbils portaven un triangle tatuat al mont de Venus. Al Yucatan, totes les dones casades anaven tatuades, de la mateixa manera que en altres tradicions culturals és l'anell el que indica aquesta circumstància. Els grans discos d'argila que les dones surri, a Etiòpia, s'introdueixen mitjançant una petita incisió al llavi estan en relació amb el prometatge. Aquest procés comença sis mesos abans de les núpcies. De manera progressiva es col·loca una peça circular cada cop més gran, i com més gran és la mida aconseguida d'aquesta deformació labial més important serà la dot que el futur marit haurà de pagar a la família de la dona.

Entre aquells pobles del planeta en què el tatuatge és o era habitual, aquest pot ser un indicatiu de gènere, rang, prestigi i afiliació social. De la mateixa manera que a la cultura tradicional occidental el fet de pintar-se els llavis es considera una pràctica feme-

nina i no masculina, hi ha pobles on només es tatua un dels dos gèneres. Aquest és el cas de la població de Hainan, una illa situada a la costa meridional de Xina, on segons la tradició només es tatuen les dones, com també el dels coita a Oceania on el tatuatge a les dones es practica ja des de la infantesa.

En canvi, entre els dinkas, a l'Àfrica central, només es tatuen els homes. En altres ocasions, com entre els inuit de l'Àrtic central canadenc, tot i que es tatuïn homes i dones, els dibuixos són diferents segons el sexe. En el cas dels maconde a Moçambic, les distincions entre ambdós sexes no es manifestaven només en els diferents dissenys sinó també en la part del cos tatuada. Mentre que el tòrax i la regió lumbar era característica dels homes, les dones es tatuaven l'esquena, les natges, el pubis i les cuixes.

A Occident, sense afany de generalitzar, els tatuatges als braços són més propis dels homes, mentre que els de l'abdomen ho són de les dones. També al Marroc hi ha característiques diferenciades en el tatuatge tradicional segons el sexe. Els dibuixos efectuats al peu són propis de les dones. El tatuatge facial, tot i que no exclusiu, és també més característic de la dona: es duen dibuixos al front, a l'espai entre les dues celles, al nas, a les galtes i al mentó.

En moltes tradicions, les tècniques de modificació corporal com els tatuatges, les escarificacions i els pírcings denoten un estatus social elevat. Aquest era

el cas dels pírcings a l'antic Egipte. Segons Rafael Sallillas, *El código de Las Partidas* compilat per Alfons X el Savi de Castella afirma que als cavallers "los señalaban en los brazos diestros con fierros calientes de señal, que ningund otro ome lo avia de traer si non ellos", la qual cosa concedia funcions de distintiu nobiliari a aquestes marques.

A les illes Carolines orientals, només es tatuaven els caps de tribu; el tatuatge era, doncs, un signe de distinció. En algunes zones de Polinèsia, el tatuatge amb dissenys geomètrics indicava un rang social elevat, i els més poderosos són els que duïen més parts del cos tatuades. En el cas concret de les illes Marqueses, per exemple, fer-se un tatuatge comportava un important dispendi econòmic, i els grups amb menys recursos, com els pescadors, sovint no portaven tatuatge perquè no podien pagar-lo. Fins al final del segle XIX, els esquimals d'Alaska manifestaven el seu estatus social mitjançant un o dos pírcings d'ivori al llavi inferior o als dos extrems de la boca. Els pírcings labials també són característics de les dones d'alguns grups africans com els massa, els musgum o els fali del Camerun com a signe de feminitat i maduresa sexual.

Al grup ètnic dels cueva, a Panamà, el tatuatge s'aplicava als homes lliures només a la part inferior de la boca i a les orelles, mentre que als esclaus se'ls tatuava tot el rostre. Òbviament, es per-

seguia aquesta mateixa funció mitjançant altres tècniques d'ornamentació corporal. Entre els maies, els personatges d'alt rang duïen ornaments de jade, altres pedres precioses o metall a les orelles, el nas i el llavi inferior.

Si els signes que es duen al cos poden dir totes aquestes coses, també és lògic que s'emprin com a signe d'adscripció grupal o ètnica. Un cas evident és la importància que té la circumcisió com a marca ètnica entre els hebreus. Però aquesta mateixa funció també la trobem en el tatuatge en molts pobles de la Terra. Per a molts indis amazònics, el tatuatge és un distintiu tribal, com també ho és entre diversos grups poblacionals de Borneu.

La premsa actual ens parla sovint dels tatuatges que duen els integrants de les anomenades *bandas latinas* o *pandilleros*, amb dissenys marcats a la pell al·lusius als grups als quals pertanyen. Les escarificacions dels yoruba de Nigèria o les del dinka del Sudan indiquen la pertinença a un clan, com els tatuatges dels *Hells Angels* o de les bandes dels carrers de grans ciutats americanes. A l'Àfrica, els kissi, a la frontera amb Libèria, es fan escarificacions a la pell com una marca d'afiliació a societats secretes. En ocasions són altres tècniques de modificació corporal les que indiquen l'adscripció grupal, com, per exemple, el llimat de les dents.

Per als pilagá, al Chaco central, els tatuatges facials i les perforacions a les orelles tenen una important funció d'adscripció ètnica, mentre que les pintures, els adorns i la forma de pentinar-se el cabell al·ludeixen a les identitats individual i social. Un pilagá explica en el següent quadre les raons del seus tatuatges.

El pilagá i la cara marcada

"Aquesta pintura (tatuatge) que porta la meva esposa és la que es grava. S'agafa un pal, es crema, es fa una brasa i es trepitja. Després s'hi afegeix aigua i es fa una mena de fang, aleshores es posa sobre la cara i aquesta queda pintada, es fa servir espina per pintar. Amb espina queda per sempre. L'espina es fica sota la pell, es comença a pintar quan tenen l'edat d'aquesta noieta que és allí (senyala una adolescent). Es fa per indicar que és pilagá, és com el Govern que dona un document o com es marquen els animals, tothom té la mateixa pintura. Quan la veus, ja saps que és de la mateixa tribu, de la raça pilagá. Es comença a pintar la dona quan li ve la regla, i al noi quan es fa home; després quan la persona va creixent es va pintant cada cop més, fins que s'acaba. El pilagá porta la cara marcada i a l'orella té un forat. Això no ho tenen els altres; aleshores sabem amb qui hem de lluitar i qui és de la mateixa tribu. Al noi se'l marca perquè així sap que és del grup. La pintura mostra que té coratge. Els chulupí tenen una altra pintura, els tobas en tenen d'altres, així cadascú es reconeix. Si algú ve d'un altre lloc ja ho veu i sap que és pilagá. Es va pintant a poc a poc quan la persona va creixent, no es fa tot de cop." (Idoyaga, 2000: 39)

De vegades, el que es pretén amb la modificació corporal és tot el contrari, és a dir, allunyar-se

dels trets fenotípics del cos que s'identifiquen amb col·lectius molt determinats. Aquest és el cas dels asiàtics que es fan arrodonir els ulls o de les persones de pell negra que s'emblanqueixen artificialment la pell o s'allisen el cabell. Especialment als Estats Units, la cirurgia moderna sap molt bé com retocar els nassos per evitar el "nas jueu" o arrodonir els ulls de les persones d'origen asiàtic, unes operacions que es poden arribar a anunciar com una "inversió de futur" per a les persones que s'hi sotmeten. En aquest país, atesa la importància que s'atorga a tenir una pell blanca i trets físics caucàsics, els estrats de població que mostren un fenotipus diferent internalitzen la imatge corporal ideal de la cultura dominant, cosa que els porta a sentir-se a desgrat amb la pròpia pell i es fan fer modificacions al cos per tal d'acostar-se al model imperant.

Per una qüestió de creences

Els tatuatges no només vehiculen missatges sobre la identitat i les circumstàncies de la persona que els duu, sinó que, atesa la seva íntima relació amb el món credencial, també poden ser considerants "elements de poder". És a dir, no només comuniquen, sinó que també fan que algú o alguna força sobrenatural actuï en benefici de la persona que els duu. En molts àmbits culturals, les modificacions corporals estan estretament relacionades amb el món de les

creences. Per les inscripcions cuneïformes descobertes a Babilònia sabem que a Mesopotàmia el tatuatge constituïa una pràctica sagrada que tenia com a objectiu protegir la població de les iras dels déus.

A la cultura tradicional d'Haití, el tatuatge també forma part de la religió. A Tailàndia encara avui bona part dels tatuadors són monjos budistes que exerceixen el seu art en temples i que entenen els tatuatges com un mitjà de protecció de l'individu.

En nombroses cultures, l'acció d'inserir-se pírcings a la pell, tatuar-se o pintar-se el cos forma part imprescindible de molts ritus d'iniciació, com per exemple en els selk'nam de Terra del Foc, que es pintaven el cos per transformar-se en esperits quan feien cerimònies d'iniciació. També la circumcisió constitueix un bon exemple de l'estreta relació que podem establir entre modificacions corporals i el món de les creences.

La relació entre tatuatge i creences està molt estesa al planeta. En ocasions es tatua el cadàver, per tal de facilitar-li el pas a la seva nova existència més enllà del món terrenal. Aquest és el cas, per exemple, de la cultura tradicional dels li, a l'illa de Hainan (Xina). Segons informacions de primera mà aconseguides per la tatuadora Joana Catot, no s'entenia una dona sense el seu tatuatge. I era important no tan sols en vida sinó també en el moment de la mort. Una dona no podia reunir-se amb els seus avantpassats sense por-

tar un tatuatge. Hauria estat com presentar-se nua i no seria reconeguda ni acceptada pels seus ancestres i esdevindria, per tant, un trist esperit errant. Per això si moria una jove sense haver estat tatuada se li feia un tatuatge un cop morta. És el mateix que trobem a la tradició dels taroko, poble de Taiwan. Es creia que només aquelles persones que duïen tatuatges a la cara podrien creuar el pont de l'arc de sant Martí després de la mort.

I si es tatuen els morts, amb més raó cal tatuar els vius. Molt sovint s'adscriuen propietats màgiques i de protecció als tatuatges. Al Rif, la dona es pot tatuar el pubis amb emblemes que posseeixen un valor protector de la virginitat. En la tradició dels gitans dels Balcans, els tatuatges allunyen les bruixeries i el mal d'ull, de la mateixa manera que entre els indis amazònics s'eviten les amenaces dels esperits malignes. Els tatuatges també poden servir per prevenir accidents: a Tunísia, l'escorpí tatuat a la mà protegeix contra les picades de l'animal i el mateix succeeix amb la serp.

En algunes tribus de Madagascar, el tatuatge d'un cocodril permet travessar els rius sense perill. Els pescadors de Melanèsia es tatuen amb un dofí per protegir-se dels taurons, de la mateixa manera que també és ben conegut l'antic costum dels mariners nord-americans de fer-se tatuar un gall en un peu i un porc en un altre per protegir-se de morir ofegats. I si els bombers de l'antic Edo, el Tokio actual, es tatuaven

un dragó que els protegia contra les cremades, molts soldats europeus han recorregut també al tatuatge per evitar la mort de bala en el combat. Quan en els vaixells europeus era usual el càstig corporal contra la tripulació, un tatuatge de la imatge de Crist a l'esquena podia ser un bon remei contra la flagel·lació, ja que no tot cristià es prestava de bon grat a donar cops de fuet al rostre de Crist.

Tatuatges i escarificacions podien proporcionar vigor, coratge, riquesa i fertilitat. En algunes tribus malgaixes la imatge del toro com a tatuatge assegurava ramats abundants. A Tunis, una palmera estilitzada com a tatuatge procurava la fertilitat de la dona que la duia. Els guerrers pilagá s'escarificaven el pit, els braços i les cames per incorporar els atributs que adscrivien als animals, els ossos dels quals empraven per fer-se l'escarificació. I també es podien adquirir els atributs o les qualitats d'un avantpassat o d'un esperit fent-se tatuar la seva representació simbòlica al cos.

L'origen del costum de dur alguns tipus de pírcings també es pot deure a motius de creences. Se suposa que una de les raons per les quals algú s'insereix penjolls o altres tipus d'objectes a la pell situats al costat de les obertures naturals del cos, com el nas, la boca o les orelles, es deu a la voluntat de voler-les protegir de forces negatives de caire sobrenatural. I això també és així per a alguns tipus de tatuatges.

Tenint en compte que la salut és un dels béns més preuats arreu del món, els tatuatges podien ser un bon remei contra malalties de l'índole més diversa. A Tunís, molts tatuatges tenen finalitat terapèutica contra dolors reumàtics i neuràlgies. Tant entre els berebers com entre els habitants de Samoa trobem tatuatges tradicionals contra el reumatisme. A Egipte i a l'Àfrica del sud es practiquen tatuatges contra malalties oculars i mals de cap. A la cultura tradicional marroquina hi ha el costum de tatuar els infants menuts per raons terapèutiques, tatuatges que es fan -o es feien- predominantment a les cuixes.

S'ha afirmat que les escarificacions a les quals se sotmeten les noies noubas al Sudan, a més de la seva indubtable funció estètica, constitueixen una forma tradicional de protegir contra malalties: en practicar petites incisions es reforça el sistema immunològic i es redueix d'aquesta manera el risc d'infecció en els embarassos i infantaments. Exemples sobre els usos terapèutics dels tatuatges els trobem en molts altres àmbits culturals: a Borneu, els kayan porten al canell un tatuatge que evita que la seva ànima s'escapi del cos quan aquest està malalt.

Altres propietats similars dels tatuatges les trobem, per exemple, entre els ojibways d'Amèrica del Nord, els kavirondo al nord-est del territori de Victòria Nyanza. Rafael Salillas, el metge espanyol que es va interessar pel tatuatge, ens relata el cas d'una per-

sona -"lladre reincident"- que es va fer tatuar una creu i dos cors per guarir-se de la pulmonia mentre era a l'hospital de Tortosa, i aquest mateix malalt assegurava que havia salvat la vida gràcies als tatuatges.

Per compromís, control i subversió

Un tatuatge és un compromís. Per tant també pot representar o simbolitzar el compromís que se sent vers una altra persona. Però no només es habitual fer-se tatuar el nom o les inicials de la persona que s'estima sinó també la imatge o els noms d'éssers espirituals com la deïtat o sant que es venera. En aquest sentit, al Japó, per exemple, es coneixia el tatuatge per jurament o *kishôbori*. Tenim proves de la seva existència des del principi del segle XVII. També es pot recordar mitjançant el tatuatge persones estimades que han mort; és el *memento mori* o *in memoriam*, una pràctica relativament força estesa a Occident: hom es fa gravar a la pell una creu, una tomba o una calavera al costat del nom del difunt.

Precisament, el dol, en moltes cultures, s'expressa mitjançant tècniques de modificació corporal. Els habitants de Hawaii es feien gravar un tatuatge a la llengua en el cas de la pèrdua d'una persona. Però també es lluita contra aquest trauma afectiu mitjançant dits xafats i amputats, cabells o incisius arrencats. De vegades, el dol demana cobrir el tatuatge que ja es duu

a la pell. Així ho fan, per exemple, els badjo del Congo. Quan mor algú dels seus es cobreixen el cos en senyal de dol amb una barreja d'oli i terra blanca. Al quart dia es banyen i es pinten de nou el cos amb el suc negre d'un arbre anomenat *namokoilie*. La idea de compromís es veu també sovint en les pràctiques de modificacions corporals en la societat occidental. Un tatuatge o un pírcing poden tenir la mateixa funció que les clàssiques aliances de dues persones que s'estimen.

I com que els tatuatges són marques indelebles o de difícil eliminació a la pell de les persones, també s'han fet servir com a vexació i control. En l'antiguitat, el tatuatge ha estat un signe d'identificació o de propietat dels esclaus i també de delinqüents. El costum de marcar criminals el trobem a Europa des de l'antiga Grècia fins pràcticament l'edat mitjana. Els maies tatuaven els criminals a la cara, des de la barbata fins al front. Els pano, a l'Amazònia, també empraven el tatuatge com a punició als seus captius de guerra.

Els supervivents dels camps de concentració nazis, conjuntament amb l'amarg record de la seva experiència, també es van haver d'endur la xifra de presoner marcada per sempre a la pell. En el cas dels presoners jueus, el tatuatge era encara més vexatori ja que la llei de Moisès el prohibeix explícitament. I a Indoxina s'havien fet tatuatges per tal de censar la

població: el tatuatge, doncs, com a símbol del poder sobre la persona.

El tatuatge es pot fer servir per manifestar el poder sobre els altres però, alhora, també es presta a la protesta. Són habituals en els medis penitenciaris, tot i que en aquest cas es tracta de marques a la pell realitzades voluntàriament per aquells que les duen. Els tatuatges que es fan amb mitjans rudimentaris a la presó, entre moltes altres coses, poden expressar revolta contra la deshumanització. Mitjançant el tatuatge es remarca la individualitat que anul·len les rígides normes penitenciàries; implica també un repte vers els carcellers ja que, en aquests medis, tatuar-se està generalment prohibit de forma explícita. El cos constitueix un excel·lent camp simbòlic per expressar la protesta. Qualsevol forma de modificar el cos -mitjançant tatuatges, pírcings, deformacions o amputacions- més enllà del que es considera normal es pot considerar un atemptat contra l'ordre social establert. Un cos transformat és capaç d'atemorir.

Tanmateix, les possibles funcions que poden complir els tatuatges o altres tipus de modificacions corporals en el si de diferents societats no s'exhaureixen en els exemples que hem vist fins ara. Un tatuatge pot servir, per exemple, per recordar qualsevol cosa important que s'hagi experimentat en la vida: els soldats es fan tatuar records de batalles en les quals han participat o indicacions mèdiques, com

ara el grup sanguini a què pertanyen, per tal de facilitar la tasca dels sanitaris de campanya en cas de caure ferits.

Els pelegrins cristians, budistes, musulmans o hinduistes també se solien fer gravar un tatuatge com a record del seu viatge. En els relats etnogràfics trobem tatuatges que poden servir per camuflar-se en la cacera, que espanten o intimiden l'enemic o fins i tot que suplanten les funcions que té el vestit, com en el cas del Japó, quan cap a 1700 es van promulgar lleis que limitaven a certs sectors socials privilegiats l'ús d'una indumentària sumptuosa, i aquells que se sentien discriminats i pertanyien a grups benestants van recórrer a costosos tatuatges que cobrien bona part del cos imitant els dissenys del quimono.

Pel que respecta a aquells casos en què les modificacions corporals no es fan seguint unes normes estrictes de la tradició sinó que són triades lliurement per les persones dins de les seves estratègies socials, la teoria de l'autoterminació o autocompleció simbòlica (*symbolic self-completion theory*) formulada pels psicòlegs Wicklund i Gollwitzer ens ajuda a explicar-ne els motius.

Bàsicament, aquesta teoria estableix que les persones que perceben un desequilibri entre la seva percepció del jo i l'estatus que consideren que tenen o han de tenir dins de l'arena social cerquen recolzament en elements simbòlics, com ara la indumentà-

ria o les modificacions corporals, per tal de reafirmar d'aquesta manera la seva identitat. Aquests elements actuen aleshores com a marcadors d'estatus. Determinats tipus de tatuatge, per exemple, i molt especialment les modificacions que es fan actualment en l'àmbit de la cirurgia estètica, s'expliquen clarament mitjançant aquest model teòric.

COM ES FA

Els processos

La durada del procés per elaborar un tatuatge o una escarificació pot ser lògicament més o menys llarga segons el tipus de disseny i la tècnica emprada. A Samoa, per exemple, l'operació de tatuatge de la població d'estatus social elevat podia arribar a durar tres mesos seguits. Però en algunes cultures, la importància que té el tatuatge com a lligam entre la persona i la seva vida social i grupal es reflecteix en el fet que el procés de gravar la pell no es du a terme en una única ocasió sinó que se li van sumant dibuixos quan aquesta passa per diferents estadis de la seva vida.

Entre els mentawei, grup que es troba en un arxipèlag a l'est de Sumatra, els nens es fan el primer tatuatge quan tenen sis o set anys d'edat. A mesura que es van succeint les diferents etapes de la vida es van afegint noves marques a la pell. Així, una dona dels mentawei documenta mitjançant els seus tatuatges els diferents estadis que ha viscut, com la menstruació, les noces, els fills, etc. Força interessant és

també el cas dels pilagá del Chaco Central, segons el que relata l'antropòloga Anatlde Idoyaga. En aquest grup, els primers tatuatges es feien en ocasió dels rituals d'iniciació tant a homes com a dones. Després es continuava tatuant el cos a mesura que la persona anava vivint diferents etapes de la seva vida com el matrimoni, l'establiment de l'habitatge propi, el naixement dels fills, etc. És a dir, qualsevol persona que durant la seva vida hagués contribuït a la reproducció social del grup tenia dret a posseir un tatuatge complet. La realització del tatuatge simbolitzava, doncs, el procés de socialització i maduració de la persona.

Si un tatuatge no el pot fer sempre qualsevol persona, de vegades cal fer-lo en moments molt específics. El tatuatge prematrimonial de la dona que es duia a terme tradicionalment al Rif s'havia de fer -segons les comarques- en el moment del crepuscle o quan es feia de dia. En alguns llocs del Marroc, per a determinats tipus de tatuatges, s'exigeix que l'agulla hagi servit abans per cosir un sudari. A Austràlia, hi ha tatuatges que, a causa del seu caire religiós, s'han de fer en un lloc allunyat i davant d'un arbre en el qual s'han inscrit uns signes especials.

A diversos llocs d'Oceania, com entre els maoris, els habitants de les illes Marqueses o els samoans, mentre dura tot el procés de tatuatge i guarició de la persona no es poden mantenir relacions sexuals, a més d'altres i variades regulacions. A la societat

postindustrial, el que preocupa són les condicions sanitàries, per la qual cosa les administracions estableixen decrets concrets per regular aquesta activitat.

Uns locals nets i desinfectats, segons la Generalitat

"Els locals on es realitzin les activitats de tatuatge i/o pírcing han d'estar nets, desinfectats, i en bon estat. Com a mínim en acabar la jornada laboral i sempre que sigui necessari el local s'ha de netejar amb aigua i detergents. De manera periòdica se n'han de desinfectar totes les superfícies."

"Els actes sobre la pell o altres teixits corporals s'han de realitzar en una àrea específica de treball, aïllada de la resta de l'establiment, i dotada de bona il·luminació. L'àrea de treball ha de disposar d'un rentamans d'accionament no manual, equipat amb aigua corrent, dispensador de sabó i tovalloles d'un sol ús."

"Resta prohibida l'entrada d'animals en l'àrea de treball, com també de les persones alienes a l'activitat."

"Tots els estris i materials que s'utilitzen en les activitats de tatuatge i/o pírcing i que entren en contacte amb les persones han d'estar nets i desinfectats i en bon estat de conservació. Els materials utilitzats que no siguin d'un sol ús han de permetre l'esterilització o desinfecció amb els mètodes establerts."

"Els aplicadors de tatuatges i/o pírcings han de rentar-se les mans amb aigua i sabó abans de qualsevol actuació i en acabar l'activitat, com també cada vegada que es reprengui l'activitat si hi ha interrupcions."

(fragments del DECRET 28/2001, de la Generalitat de Catalunya, sobre les normes sanitàries aplicables als establiments de tatuatge i/o pírcing)

Atès que els procediments de modificació del cos en les societats tradicionals constitueixen sovint importants ritus de pas per a la persona no és estrany que el final de l'operació se celebri amb una festa. Aquest és el cas, per exemple, del procés de tatuatge dels joves a Samoa, com també de les cerimònies de circumcisió que practiquen els jueus, els musulmans o els australians.

Moltes de les tècniques tradicionals de modificació corporal han desaparegut o estan en franca davallada. Els actuals processos de globalització, molt especialment mitjançant els poderosos mitjans de comunicació, han difós al llarg del planeta unes imatges ideals del cos, pròpies d'Occident, tant pel que fa als ideals de bellesa com a la presentació social del cos, les quals entre d'altres preconitzen un cos sense màcula.

D'aquesta manera, els antics valors, estètics i creences deixen pas a noves cosmovisions que es consideren més apropiades per als temps actuals, ja sigui per la influència de fluxos culturals més potents aliats a interessos polítics i econòmics molt concrets, o bé pel convenciment propi dels àmbits socials en els quals s'operen els canvis.

Moltes d'aquestes marques corporals han sofert doncs una pèrdua de funcionalitat ja que es remetien a aspectes de la tradició (ritus de pas, identificació de determinats grups, creences) que, a causa dels proces-

sos d'aculturació experimentats per les poblacions en el seu contacte amb Occident, han perdut validesa.

La colonització europea dels segles XIX i XX va contribuir a eradicar moltes d'aquestes pràctiques. De la mateixa manera que el missioners cristians en les seves tasques evangelitzadores donaven molta importància al decòrum pel que fa al cobriment del cos, també van condemnar el tatuatge o les escarificacions. El zel dels missioners cristians, que identificaven el tatuatge i les escarificacions amb tradicions paganes o amb una pecaminosa glorificació de la carn, van fer desaparèixer aquestes pràctiques a molts indrets on era habitual.

És el cas, per exemple, de la Polinèsia, on s'ha perdut el fil de la tradició, tret de la notable excepció de Samoa, on s'ha conservat fins avui. L'adopció de vestits en moltes àrees colonitzades del món, on a causa de les bones condicions climàtiques els pobladors anaven nus abans de caure sota la influència de l'expansionisme colonial europeu, va contribuir a fer perdre part del sentit a la pràctica del tatuatge.

El tatuatge també es considerava un signe d'endarreriment davant els poders colonials o la influència occidental. Per aquesta raó va ser prohibit, per exemple l'any 1872 al Japó, poc després que aquest país s'obris al món occidental, i tot i que aquesta prohibició no va tenir gaire èxit, no es va tornar a legalitzar fins al 1948. També les autoritats xineses

comunistes van fomentar l'abandó de la tradició del tatuatge en aquelles minories ètniques de l'Estat que el practicaven, com per exemple els li de Hainan.

Un bon exemple d'aquests processos els trobem també al Magrib. La modernització experimentada en aquesta part del món al llarg de la segona part del segle XX ha fet recular fortament les riques tradicions del tatuatge del cos, primer a les zones urbanes i després a les rurals. En ocasions, la modernització ha conservat en alguns indrets aquest pràctica però li ha fet perdre bona part de la seva significació social per reduir-la a un fenomen estètic. Avui, a causa dels revivals característics de la nostra època, s'ha recuperat el tatuatge en molts dels llocs on s'havia perdut la tradició. Es restableixen els dissenys, però el més difícil de recuperar són les antigues significacions que s'associaven al tatuatge, bé perquè ja no es coneixen o perquè les necessitats i els valors de la societat són avui molt diferents i no tindria cap sentit recuperar-les.

Així, per exemple, el tatuatge tradicional polinesi que abans podia denotar rang social avui es pot arribar a entendre més aviat com un signe d'identitat ètnica; ens trobem doncs davant d'un interessant procés de resemantització. En ocasions, els requisits higiènic de la societat actual impedeixen rescatar part d'aquestes tradicions. A Tahití, per exemple, l'any 1986 es va haver de prohibir la tècnica tradicional de tatuatge que es volia recuperar atesa la dificultat

d'esterilitzar els estris de fusta i ós que caldia utilitzar si es volia ser completament fidel a la tradició.

L'exploació turística també ha contribuït a conservar o recuperar tradicions relacionades amb els tatuatges, els pírcings o altres tipus de modificacions corporals, com ara l'antic costum de dur pesats anells al coll de les dones padaung a Burma. Els turistes es fan fotografiar al costat dels coneguts tatuatges polinèsis o de les noies de Burma amb la seva característica posa garratibada. La tradició es comercialitza dins de l'àmbit que anomenem "folklorisme" i es produeixen processos de descontextualització en els quals, tot i conservar aspectes morfològics, les significacions i funcions canvien radicalment, la qual cosa dota la tradició de diferents usos tant des del punt de vista estètic com també comercial i ideològic.

Els tatuadors

Segons les diferents tradicions, el tatuador és una persona més o menys especialitzada. En els tatuatges de caire més senzill, com per exemple l'anomenat *ayacha* ("el que fa viure") que les mares tunisenques feien als seus fills de curta edat no calia recórrer a l'especialista. Però quan les noies tunisenques havien de tornar-se a tatuar a la pubertat o en el moment de concertar el casori calia recórrer a un tatuador professional.

En moltes zones del Magrib, el tatuatge de les dones era un requisit prematrimonial i en algunes comarques del Rif, per exemple, l'ideal era que aquest tatuatge, si era possible, el fes una dona de la mateixa família. La figura del professional, és a dir, la persona que viu de l'activitat de tatuar la trobem sovint en les cultures tradicionals de moltes societats, des del Magrib fins a Oceania.

En ocasions no només s'exigia perícia tècnica sinó circumstàncies especials: el fet que hagués de ser home, com en el cas dels maori, un dona com en el cas dels li de Hainan o bé altres tipus de qualitats característiques que evidentment estaven relacionades amb el poder o les finalitats que s'adscrivia al tatuatge. En la tradició marroquina, per exemple, els tatuatges terapèutics els fan primordialment homes ascetes, amb aurèola de santedat o posseïdors de *baraka*, o bé aquelles persones com els susis que se suposa que tenen poders sobrenaturals. Ells són els que coneixen els signes més eficaços per alleugerir la malaltia.

Quan el tatuatge està íntimament lligat a les pràctiques religioses és moltes vegades el mateix sacerdot o xaman el que s'encarrega de realitzar-lo. A més de la tècnica del tatuatge en si, ha de ser també un especialista en els processos rituals. Aquest era el cas de Tahití on els sacerdots havien de tenir també bons coneixements tècnics en l'art del tatuatge. Això és també generalitzable a altres tipus de modificacions corpo-

rals realitzades com a requisit de creences religioses, com ara la circumcisió en el món jueu.

Al llarg del segle XX, la sempre creixent especialització de tatuadors en el món industrialitzat fa que sorgeixin també veritables figures d'aquest art que són conegudes més enllà de les fronteres dels seus països. Especialment en la dècada dels noranta, en créixer exponencialment la demanda d'aquest tipus de modificacions corporals, es constata un gran augment de professionals i d'estudis de tatuatge.

Molts d'aquests professionals provenen de l'àmbit del disseny gràfic i s'inicien en el món del tatuatge de forma autodidacta o aprofitant els cursos que s'ofereixen dins del marc de la iniciativa privada. Es creen associacions, com per exemple l'Associació de Tatuadors i Anelladors Professionals, i les administracions públiques estableixen mesures de regulació de l'activitat.

En aquest temps ha sorgit tota una escena del món del tatuatge i el pírcing que es posa especialment de manifest tant en les publicacions periòdiques del sector com en les anomenades "convencions de tatuatge" i Tattoo Shows que se celebren a moltes ciutats de manera periòdica. En aquestes trobades, durant uns dies, s'apleguen nombrosos professionals del tatuatge i del pírcing provinents d'arreu del món, que intercanvien les seves experiències i exhibeixen les seves tècniques i dissenys i aprofiten per oferir allà ma-

teix els seus serveis a aquella part de públic congregat que no es conforma a ser un mer espectador. En aquestes fires del tatuatge es posa de manifest el creixement constant de l'oferta en aparells i productes diversos que la indústria i el comerç posen a l'abast dels professionals del sector.

ARRIBA EL 'BODY ART'

No fa gaire temps, un periodista feia la següent caracterització d'Abu Musab Al Zarqai, dirigent d'Al Qaeda de la Yihad a Mesopotàmia: "De temperament impulsiu, sempre armat amb un ganivet, bevedor d'alcohol i amb un tatuatge al braç". Evidentment, el tatuatge comparteix en aquesta notícia el mateix camp semàntic que l'agressivitat i l'ingesta d'alcohol. Ben diferent és, en canvi, l'anunci següent -un de tants en les pàgines de contactes-, que es va publicar a internet el 2006: "Sóc una noia espanyola de 31 anys, maca i moderneta, que busca un noi semblant per sortir i passar-s'ho bé. M'agraden els nois atractius i que portin tatuatges. Si creus que em podries agradar, posa't en contacte amb mi. Ciao".

Òbviament, alguna cosa ha canviat en la darrera dècada pel que fa al tatuatge. Cada vegada hi ha més persones que es deixen marcar la pell de bon grat. Això és fàcil d'apreciar al gimnàs o a l'estiu, quan es va més lleuger de roba. Es parla del tatuatge com una moda. Però una cosa és posar-se sabates punxegudes, pantalons acampanats o rapar-se el cabell i una altra fer-se un gravat al cos que significa un compromís

gairebé per tota la vida. El que es fa un tatuatge ja sap que si un dia se'n cansa, o si se li fa odiós per recordar-li l'amor que falsament creia que seria per sempre, no serà tan senzill desempallegar-se'n. Avui s'han desenvolupat tècniques làser per esborrar tatuatges que s'hagin pogut avorrir, tot i que són tècniques costoses i imperfectes. Sens dubte, el tatuatge avui té alguna cosa de moda. Però és molt més que això. Ens assenyalava un canvi social de percepció sobre el propi cos.

Avui també es parla de *body art* o art corporal, conjunt de procediments que impliquen la manipulació del cos amb finalitats artístiques o estètiques. El *body art* s'efectua mitjançant les principals tècniques de modificació corporal com el tatuatge, l'escarificació, el pírcing i les implantacions, però també inclou altres tècniques que no suposen un canvi permanent del cos, com la pintura corporal o els estils de pentinat.

Els 'primitius moderns'

Molts dels recursos emprats pel *body art* els trobem també en la història més llunyana o en les pràctiques tradicionals de moltes societats del planeta. Per aquesta raó, entre alguns dels seus conreadors es parla dels "primitius moderns" (*modern primitives*) i sovint es relacionen les pràctiques actuals de modificació del cos amb les anomenades societats tribals. Sempre re-

sulta interessant constatar com el tatuatge ha pogut passar d'estigma a emblema. De la mateixa manera que a casa nostra les pràctiques de la pagesia a l'època preindustrial eren menyspreades però van acabar assolint un valor simbòlic dins de la dinàmica del folklorisme a la societat urbana postindustrial, el mateix passa avui amb aquests tatuatges propis dels *modern primitives*. Menyspreadats i censurats pels antics administradors colonials ara són motiu de celebració i de distinció.

No obstant això, ha de quedar clar que tot i que els moderns practicants de la modificació corporal o de l'art corporal en general se serveixen de moltes formes i tècniques que trobem en societats de caire preindustrial, ni la seva significació ni les seves funcions són les mateixes. Dins de l'àmplia oferta que els estudis de tatuatge posen a disposició dels seus clients, no falten els anomenats tatuatges tribals i ètnics, com, per exemple, el dissenys d'origen polinesi, xinès, celta, d'indis americans, etc.

També el pírcing s'inspira en ocasions en models d'aquests tipus de societats, com l'anella al nas o el pírcing anomenat *ampallang*, practicat entre la població de Borneu, en el qual es perfora el gland del penis. Atès que l'exotisme ha constituït sempre un signe de prestigi, un tatuatge exòtic pot ser un element de distinció. D'aquesta manera s'importen a la nostra societat determinats procediments d'altres àmbits cul-

turals però totalment descontextualitzats de les seves funcions i significacions originàries, com també de les circumstàncies concretes de realització. Òbviament, aquests productes importats s'adapten als valors i a les necessitats de la nova clientela.

Aquest mateix interès per les tècniques de decoració corporal no occidentals es posa de manifest en l'èxit de la popular *benna*, emprada tradicionalment per les dones de l'àrea geogràfica que va des de l'Àfrica septentrional fins a l'Índia, i que ja coneixien també els antics egipcis. La *benna* no té res a veure amb la tècnica del tatuatge, ja que no fereix la pell sinó que es limita a tenyir-la, però a la publicitat d'aquest producte no és rar que s'anuncii com un *tatuatge* que no utilitza agulles, no produeix dolor i és temporal. En menys de tres setmanes, el dibuix que s'hagi fet al cos amb *benna* ja haurà desaparegut.

Sens dubte, els criteris d'estètica són un poderós argument per a les tècniques de modificació corporal que es fan actualment. És una manera més de perseguir la bellesa i incorporar-la al nostre cos. Però no és l'única raó. Els procediments del tatuatge o el pírcing, i els diversos recursos del *body art* atorguen una marca de diferència a la persona que se'n serveix. Fins no fa pas gaire es podia afirmar, com diu la sociòloga Victoria Pitts, que "els tatuatges, les cicatrius i el pírcing violen les normes occidentals sobre el cos". Però avui aquestes pràctiques han deixat de ser activitats

marginals per convertir-se en l'expressió d'un cert estil de vida, i que alguns també poden entendre com una lluita contra la banalitat.

El *body art* actual s'inspira en les tècniques de modificació corporal d'altres cultures. Però a més dels obligats canvis de significacions que porta implícita qualsevol descontextualització, també hi ha una altra diferència important. En les societats de caire preindustrial, era la tradició la que duïa als individus a fer-se tatuar amb dissenys molt concrets o fer-se perforar el cos per dur determinats tipus de penjolls. Aquestes modificacions corporals tenien, entre d'altres funcions, la de socialitzar les persones en el conjunt del grup, de manera que un individu sense tatuatge o pírcing es podia sentir incòmode, de la mateixa manera que en el nostre context cultural es considera inadequat desprendre's totalment de la roba davant de desconeguts.

En la cultura tradicional dels maoris, a Nova Zelanda, per exemple, totes les persones anaven tatuades, i no dur la pell marcada d'aquesta manera era vist com una cosa realment anormal. Sense el tatuatge no només se sentien nus, sinó que consideraven incomplet el seu cos. Segons les antigues creences dels mentawai (Indonèsia), l'ànima de la persona només es podia sentir còmoda amb el cos després que aquest rebés el tatuatge, cosa que es feia durant la pubertat. En moltes d'aquestes societats, la importància del ta-

tuatge no només es manifesta en el fet que seria incompreensible que algú no en tingués sinó en la manera com s'interrelaciona a la vida social.

En relació amb això, l'antropòleg Alfred Gell afirmava que la pràctica del tatuatge a Polinèsia constituïa un element integral de l'organització i el funcionament de les principals institucions polítiques, guerreres o religioses, de manera que la descripció d'aquest tipus de pràctiques de modificació corporal implica alhora la descripció de les diferents institucions del lloc. En tots aquests casos es pot afirmar, doncs, que la societat es preocupa per marcar els seus individus.

Actualment, en la societat postindustrial, aquest tipus de pràctiques són fruit d'una elecció personal i pressuposen, per tant, un procés més reflexiu per part dels homes i dones que les trien. El motiu no és que les persones siguin essencialment diferents segons si formen part d'una agrupació tribal arcaica o de la societat moderna, sinó que es deu a raons ben concretes de caire sociocultural. En primer lloc, perquè a la nostra societat no hi ha l'imperatiu cultural de tatuar-se o posar-se un pírcing, com en canvi, d'altra banda, sí que existeix en el fet de tapar-se el cos per raons de pudor. La tradició no obliga les persones a tatuar-se, i per tant, si es fa, serà fruit d'una decisió personal. I, en segon lloc, perquè una societat complexa demana

altres tipus de posicionaments pel que fa a la relació entre el grup i l'individu.

Una opció personal

Avui, les modificacions corporals són opcions personals que poden significar un rebuig i fins i tot una rebel·lió contra una determinada cosmovisió establerta; poden expressar el desig de transgressió. Un tatuatge o una sèrie de pírcings enganxats a l'orella, que molts poden considerar estrofolari, poden contribuir a reforçar l'autonomia de l'individu davant la resta de la societat, una manera de dir: "Jo no penso ni actuo com la majoria de vosaltres". Però, a diferència de les societats tribals, aquesta decisió no implica el suïcidi social. I no l'implica perquè amb aquesta decisió s'assumeix també la integració de l'individu dins d'un altre conglomerat de persones: aquelles que se senten igualment crítiques amb els valors establerts o hegemònics.

Així, doncs, un tatuatge pot funcionar com a marca de desafiliació i afiliació alhora. En una petita societat tribal aquestes opcions alternatives d'adscripció grupal, si existeixen, són molt més reduïdes. En canvi, els membres de la societat actual tenen una gran paleta d'opcions pel que fa a les possibilitats de modificació corporal. Això és possible perquè els tatuatges o pírcings no tenen una funció important en la

reproducció social -com en moltes altres societats-, per la qual cosa, a Occident, les modificacions corporals són molt més lliures quant al criteri d'elecció. La constricció és, doncs, considerablement menor.

La modificació corporal com a opció personal també apareix òbviament en aquelles societats no occidentals per a les quals, i a diferència del passat, el tatuatge ja no constitueix un imperatiu cultural. A Polinèsia, actualment es pot decidir no dur tatuatge o fer-se'l gravar, i en aquest darrer cas, per raons tan diferents com amor a la tradició, marca d'identitat ètnica, criteris d'estètica o senzillament motius crematístics, perquè el turisme aprecia considerablement aquests tipus de peculiaritats culturals.

Tot i que, en la nostra societat, les tècniques de modificació corporal no representen un imperatiu cultural, constitueixen un bon recurs per expressar la individualitat, com afirma Le Breton: "En la nostra societat, el cos és un factor d'individuació, i modificant-lo es modifica la seva relació amb el món. Per canviar de vida, canviem de cos, o almenys ho intentem."

Així, ens tatuem o ens posem pírcings de certa originalitat de la mateixa manera que podem expressar la individualitat a través de la roba, la decoració de casa o la personalització de l'automòbil. Això no vol dir, però, que la individualitat expressada d'aquesta manera exclouï l'adscripció grupal. És un joc dialèc-

tic entre el desig d'afirmació de la individualitat i el desig d'adscripció a un grup particular, dos aspectes de la condició humana que quan no es duen a situacions extremes es complementen. No resulta difícil observar que entre les persones que han decidit fer-se tatuar hi ha sovint un cert sentiment de proximitat, un sentiment més fort com menys estesa es troba aquesta pràctica i com més reticències o rebuig provoquen en l'àmbit social. Tant és així que en ocasions es pot parlar també d'una veritable *tattoo community*. Però a més i al marge d'això, també ha de quedar molt clar que tot el que ateny les modificacions corporals no s'ha de veure només dins del registre personal o autobiogràfic sinó que s'ha d'entendre dins de processos intersubjectius d'ordre social.

L'experiència del dolor

A diferència de la pintura sobre la pell, com per exemple la *benna*, la major part de les tècniques de modificació corporal impliquen dolor. En moltes de les tècniques tradicionals de tatuatge aquest s'havia de realitzar en diverses sessions, entre d'altres raons pel sofriment que implicaven. Amb les modernes tècniques de tatuatge i perforacions, el dolor s'ha reduït considerablement però també és present. Això però no representa cap obstacle seriós per a qui vulgui sotmetre's a aquestes tècniques. En cultures preindustrials, el do-

lor que produïa el tatuatge era considerat una prova de valor, i això continua essent vàlid també en la nostra societat actual.

Un tatuatge representa un afegit que fem al nostre cos per a sempre, i el dolor que cal suportar contribueix a marcar el sentit de transcendència que té l'experiència. El dolor i la seva superació -com a signe de fortalesa i de compromís- sempre han tingut un paper important en els ritus de pas, i val a dir que les pràctiques de modificació corporal de la nostra societat -en ocasions- poden assumir característiques pròpies dels ritus de pas, especialment pel que fa a l'àmbit dels grups de sadomasoquisme.

Personalment, un individu pot recórrer molt conscientment a la modificació de qualsevol part del seu cos per marcar un canvi important en la seva vida, com, per exemple, l'elecció d'una nova parella o l'adopció d'un nou estil de vida. Un cop s'ha fet gravar un tatuatge a la pell o se l'ha fet perforar per afegir-li un pírcing sap que el seu cos serà diferent, de la mateixa manera que la seva vida també ho serà amb els canvis escomesos.

Òbviament no tothom que es modifica el cos ho fa amb unes idees tan clares. Sovint hem de parlar de simple imitació, i tampoc no és estrany que la decisió de fer-se un pírcing o un tatuatge -tot i que menys en aquest darrer cas- tingui menys a veure amb un propòsit deliberat que amb un cop de cap o impuls

que es fa conjuntament amb la parella o amb la colla d'amics en un moment determinat. Però encara que en aquests casos sigui un acte poc deliberat, també assenyalava una de les funcions més importants d'aquests tipus de pràctiques: la voluntat de mostrar l'adscripció a un grup concret o a un col·lectiu de persones amb les quals es comparteixen uns valors determinats.

Una nova visió del cos

Podem pensar també que tot el que comporta el nou *body art* està íntimament relacionat amb el conjunt de sensibilitats socials actuals que reten un nou culte al cos. Actualment no és l'ànima sinó el cos el que més ens preocupa. Abans es posava èmfasi en les "marques indelebles" o el "segell de Crist" que amb sagraments com el del baptisme o la confirmació s'imposava a l'ànima. Avui, en canvi, ens fem marcar el cos.

Aquesta importància creixent que s'atorga al cos es manifesta de maneres ben diferents: des de les mesures cada cop més sofisticades de tipus higiènic, fins al *fitness* que proporcionen els gimnasos o determinats productes dietètics. Des de pràctiques de meditació que ens ajuden a esdevenir més conscients de la nostra corporeïtat, fins a la reivindicació d'una sexualitat plena i realitzada. Des de defensar la nuesa corporal

com a filosofia, fins a recórrer al *body art* per no deixar cap racó del nostre cos lliure d'ornamentació.

Tant el tatuatge com el pírcing ofereixen la possibilitat d'experimentar el cos d'una manera diferent i d'esdevenir també més conscients de la seva realitat. Moltes de les persones que es fan tatuar o s'apliquen pírcings o escarificacions afirmen tenir la impressió de sentir un cos diferent i d'esdevenir més conscients d'ells mateixos: un cos diferent des de la perspectiva de l'individu i alhora diferenciat en relació amb la resta de persones que ens envolten. Parlen de sensacions summament gratificants, no només des del punt de vista òptic sinó també tàctil.

El pírcing, per exemple, es considera i s'experimenta també com un objecte sexualment estimulant, de manera especial quan les petites peces de metall s'insereixen en zones particularment erògenes. No endebades el pírcing apareix ja al *Kama Sutra* com un recurs més per a la pràctica de la sexualitat. Les modificacions corporals pensades per augmentar el plaer en les relacions sexuals són ben conegudes dins d'algunes tradicions, com per exemple el cas ja esmentant de l'estirament dels llavis de la vagina o la inserció d'un objecte en el gland del penis.

No cal oblidar, a més, la modalitat anomenada *play pírcing*, habitual en les pràctiques actuals de sado-masoquisme i que consisteix a inserir un pírcing que no es deixa definitivament al cos sinó que és retirat

en finalitzar la sessió. En aquest cas es dóna valor a l'acció en ella mateixa, una acció amb funcions ludico-eròtiques però que també pot arribar a tenir un caràcter ritual ben marcat i que seria un exemple que podria encabir molt bé en el que l'antropòleg Denis Jeffrey anomena de manera gràfica "rituals salvatges". En la societat actual, doncs, les modificacions corporals no tenen només una càrrega estètica, sinó que també pot ser política, eròtica i, sobretot, d'afirmació personal.

El 'ciberpunk', la màxima radicalització

Dins del *body art*, el nou estil anomenat *ciberpunk*, sorgit els anys noranta del segle passat, representa la màxima radicalització, ara per ara, pel que fa a la modificació corporal. Aprofitant tant les tècniques d'altres societats com la pròpia, i mitjançant el poderós recurs de la innovació, s'arriba a l'anomenada "extrema modificació del cos": implants facials, partició de la llengua o del penis en dues meitats, sense que cap d'aquests parts del cos perdin les seves funcions originals.

Els amants d'aquesta nova línia empren també tecnologia de la medicina i la cibernètica per alterar els seus cossos segons una estètica que persegueix idees clarament futuristes. A partir de la idea bàsica que entén el cos no com a un organisme ben definit i acabat sinó sempre susceptible de modificar-se, es per-

segueixen cossos d'alta tecnologia tendint a innovacions que de moment ens poden semblar més pròpies de la ciència ficció que no de la realitat quotidiana. Es tracta de "transhumans" que tendeixen a convertir-se en "posthumans", en "postbiològics".

Des de la dècada dels vuitanta del segle XX es parla de "transhumanisme" com d'un moviment que emprà les noves tecnologies per tal de perfeccionar anatòmicament el cos humà i millorar alhora les habilitats cognitives de la persona. D'aquesta manera es treballa per superar també tots aquells aspectes que es consideren negatius de la condició humana com ara l'envelliment. Aquest moviment -representat actualment per la World Transhumanist Association- parla de transformar l'individu per tal que en augmentar les seves capacitats esdevingui posthumà i iniciï aleshores una fase postdarwiniana de la humanitat en la qual els ésser humans controlaran la seva evolució.

Amb l'ús intel·ligent de materials com el plàstic, el metall o el silici, mitjançant la nanotecnologia, la criònica, la biotecnologia, les tecnologies de la informació i les tecnologies cognitives es pretén modificar el cos humà per tal que arribi més enllà de les seves possibilitats actuals. En la base d'aquesta filosofia es troba la idea que la condició humana no s'ha d'entendre com a constant sinó que el cos pot i mereix ser modificat per tal de millorar la nostra existència.

Dins d'aquest context són ben coneguts els noms d'artistes com Orlan o Stelarc que, preocupats per explorar l'obsolescència del cos biològic, malden per ampliar-ne les possibilitats mitjançant tècniques quirúrgiques, biomecàniques o bioelèctriques. Així, per exemple, la francesa Orlan utilitza la cirurgia plàstica com a tècnica per anar convertint el seu cos en una obra d'art, mentre que Sterlac l'altera mitjançant pròtesis robòtiques i enginyeria de teixits.

D'aquesta manera, les opcions personals de modificació corporal no només es diversifiquen sinó que impliquen canvis molt més radicals i transcendents per al cos dels que fins ara s'han practicat al llarg de la història i en les diferents societats. Se sobrepassen els límits del que és estrictament humà i s'arriba així al *ciborg*, com a resultat de la implantació permanent d'enginyers per augmentar les capacitats del cos o millorar-ne la imatge, de manera que la criatura resultant sigui un organisme mig natural, mig artificial i enceti un camí que a la llarga hauria d'eliminar les fronteres entre el que és humà i el que no ho és.

ENTRE UNIFORMITAT I DIFERÈNCIA

La pràctica tradicional del tatuatge es va modificant a través dels actuals processos de globalització. En parlar de globalització, sovint s'afirma de manera massa lleugera que la globalització no produeix una uniformització cultural i es diu que hi ha múltiples respostes locals davant d'un mateix producte cultural vehiculat pels canals de difusió globalitzats. Tanmateix, això s'ha de relativitzar. És cert que cultura global no vol dir cultura uniforme, però el que és innegable és que hi ha una uniformització d'estructures. El calidoscopi ens pot servir com a metàfora per entendre aquesta realitat. És com dir que la globalització produeix la posada en contacte de diversos calidoscopis, cadascú amb les seves colorines i estructures.

La globalització tendeix a fer-ne de tots un únic calidoscopi. És clar que conserva els diferents colors, i que el calidoscopi resultant tindrà més colors en total que cadascun per separat. Però tots els vidrets estaran ordenats segons una única estructura. La pràctica actual del tatuatge constitueix un exemple clar d'aquest procés. Superficialment, es pot dir que el tatuatge, pel que fa a la societat occidental, s'ha enri-

quit clarament quant a la gran diversitat de tipologies i dissenys. Avui, els estudis de tatuatge ofereixen als seus clients des dels formats clàssics del cor i la fletxa fins a dissenys japonesos, polinesis, d'indis nord-americans. Es parla dels estils anomenats tribals procedents de diferents llocs del planeta, com també dels *modern primitives*, però aquests han esdevingut populars en haver estat sotmesos als corresponents processos d'estandardització.

Són models difosos per la globalització però aquesta diversificació aparent amaga una reducció estructural. El que marca les significacions i funcions de les modificacions corporals, ja no són les cosmovisions particulars de cada grup en concret sinó uns models unificats d'estètica i consum. El sistema mundial actual comporta la uniformització estructural: les tècniques i procediments dels tallers actuals difosos arreu del món i tallats sota els mateixos patrons; el fet de tenir la necessitat de tatuar-se el cos per raons d'estètica; el fet que es consideri apetible imitar els cossos tatuats de personatges famosos com el futbolista David Beckham, estrelles de Hollywood com Jack Nicholson, Jessica Alba, Bruce Lee o cantants com Eminem o Backstreet Boys.

La producció de la diferència forma part de la lògica del capitalisme, però aquesta mateixa lògica exigeix una uniformització estructural. Un sistema que tingui com a característica la producció de la diferèn-

cia continua sent malgrat tot un sistema. La diferència no s'ha d'entendre, doncs, com l'antítesi del sistema sinó com una part constituent.

Això precisament ho garanteix una de les grans diferències de la societat moderna en relació amb la de caire tradicional: l'opcionalitat. Abans, a la nostra societat tot el que feia referència a la presentació social del cos estava reglamentat mitjançant una codificació molt més rígida que no pas ara. Era un escàndol que una dona es vestís amb pantalons, de la mateixa manera que el fet de mostrar un tatuatge o determinats pírcings que anessin més enllà de les arracades femenines tradicionals era mereixedor de sancions socials negatives.

Avui, tot i que hi continua havent imperatius socials, els individus tenen moltes més opcions. Ja no es veu malament que algú vulgui lluir un tatuatge, tot i que aquest ja no serà del tipus clàssic que abans s'associava amb un estrat social baix sinó més d'acord amb l'estètica actual. Òbviament, aquesta opcionalitat té a veure amb les característiques de la vida líquida a la qual fa esment Zygmunt Bauman i que ens fa pensar en un grau de compromís relatiu pel que fa a les pràctiques de cultura popular per part dels agents socials.

Aquesta fidelitat a unes pràctiques és menys factible en la societat actual, que es caracteritza pel canvi. És habitual canviar de dieta alimentària, de company

sentimental i fins i tot de religió. El nostre *worldview* actual no només accepta de bon grat aquesta opcionalitat sinó que l'exhorta. Si abans dur un tatuatge visible podia representar dificultats a l'hora d'aconseguir feina, ara ja hi ha empreses que busquen expressament contractar persones amb tatuatges i pírcings quan es tracta de connectar amb clientela jove. Segons el concepte de societat líquida de Bauman no es tracta tant d'acumular béns sinó d'emprar-los i descartar-los ràpidament per fer lloc als nous.

Bauman parla precisament d'una cultura de desvinculació, discontinuïtat i oblit. Estem parlant doncs de noves actituds. En aquest sentit, l'ús de pírcings no és gaire problemàtic, ja que si la persona que els porta vol canviar d'aspecte se'ls pot treure quan vol. El cas dels tatuatges és més enrevessat. Malgrat les modernes tècniques per eliminar-los de la pell, com el làser, no se'n pot assegurar sempre una eliminació completa, ja que en poden quedar cicatrius, d'aquí que la manera més segura de treure-se'l sigui tapant-lo amb un altre igual o de majors dimensions.

No ens ha d'estranyar, per tant, que de tant en tant s'intentin introduir al mercat sucedanis de tatuatges que no marquen la pell per sempre, com per exemple el (mal) anomenat *tatuatge solar*, que consisteix a aprofitar les radiacions solars per tal de marcar artísticament el cos, una marca que desapareix després de dos o tres mesos. Darrerament també

s'apliquen a la pell processos de micropigmentació que, tot i tractar-se de veritables tatuatges, poden haver desaparegut al cap d'un any o com a molt al cap de quatre o cinc.

La connotació positiva que inclou la mateixa noció d'art corporal per designar tot un conjunt de tècniques entre les quals es troben les modificacions corporals ja assenyala clarament les diferents significacions i valors que tenen en la nostra societat. Si en un principi un bon nombre de pràctiques corporals reflectia i alhora posava en qüestió normes i valors relatius al cos, avui han perdut bona part de la seva càrrega subversiva i han estat o estan en procés de ser plenament integrades al sistema. L'increment exponencial que han experimentat en la darrera dècada els establiments dedicats al tatuatge i al pírcing posen de manifest l'assimilació per part del sistema d'aquestes pràctiques de *body art*, que òbviament són resemantitzades i perden el missatge políticament radical que podien tenir en un principi.

Com fa milers d'anys

Avui, com fa milers d'anys, es continua tenint interès a modificar el cos. Algunes raons potser són les mateixes, per exemple el poderós argument de la bellesa i l'atracció personal o el desig de voler deixar en el cos l'empremta de moments importants vis-

cuts. Altres raons són més característiques dels nostres temps: la cerca de mitjans per expressar la individualitat. En aquest cas ja no és el cos social el que demana la marca, com en les societats preindustrials, sinó el mateix cos individual. Hem conservat també algunes tècniques arcaiques i no dubtem a cercar altres mitjans per aconseguir els mateixos objectius.

Una de les coses que podem aprendre de la diversitat de pràctiques que la humanitat coneix per modificar el cos és que aquest es pot arribar a entendre de manera molt diferent. A la introducció dèiem que tota societat té prescripcions ben concretes pel que fa al cos humà. Per a la tradició jueva, un cos masculí amb el prepuci és un cos imperfecte. Per a bona part de la població dels països occidentals, el cos ideal és aquell que no presenta cap tipus de màcula. Per a moltes de les cultures tradicionals que practiquen el tatuatge, un cos és incomplet fins que no pot mostrar la seva pell amb els dissenys que prescriu el costum. I per als actuals practicants del *ciberpunk*, el cos no és una obra tancada i acabada sinó en construcció permanent.

El cos ha estat sempre objecte de màxima atenció per part dels àmbits de poder. Ha de representar l'ordre per tal que la persona pugui contribuir al manteniment de la reproducció social. És per això que un cos que sigui anòmal pot considerar-se una amenaça per a l'ordre de la societat i també que puguem afirmar que un cos sense marques físiques no implica forço-

sament ni molt menys que està lliure de marques socials. Per aquesta mateixa raó, les pràctiques de modificació corporal tenen un innegable potencial subversiu, tot i que aquest, per als casos concrets, es pot anar difuminant al llarg del temps.

En la nostra societat, quan una persona es fa tatuar la pell o inserir un pírcing, està sobretot manifestant que el cos li pertany, i és per tant ella qui decideix sobre la imatge que ha de mostrar. Actualment, aquestes pràctiques encara tenen cert regust de transgressió, ja que fins no fa gaires anys la nostra societat no les veia amb bons ulls. No cal dir, però, que aquest regust anirà minvant a mesura que es popularitzin aquestes modificacions corporals.

La persona que es fa un tatuatge o un pírcing, està dient alguna cosa a través del tipus concret de disseny que tria la part del cos en què se l'aplica. No és el mateix fer-se tatuar una petita decoració floral a l'espatlla que oferir tot el braç al tatuador. No és el mateix lluir un petit pírcing a la cella que dur-lo als genitals.

En definitiva, el que ens diuen les modificacions corporals contemporànies és que el cos no es pot entendre només com a producte de la socialització sinó també com un resultat dels projectes de vida individuals. Ens equivocaríem si creguéssim veure en l'àmbit de les modificacions corporals, sobretot en aquelles més extremes que fins hi tot poden implicar automu-

tilacions, el resultat d'una personalitat insana i malaltissa com sovint s'ha volgut fer creure. Al darrere hi ha motivacions concretes i racionals. Una de les conclusions a les quals va arribar l'etnòleg James Myers a partir d'observacions empíriques en el seu estudi *Non-mainstream body modification*, que va du a terme als Estats Units, va ser precisament que la major part de les persones entrevistades "tenien tota l'aparença de ser persones remarcablement convencionals i sanes. Persones ben informades, educades i amb bones professions".

El cos constitueix el piu en què cal encaixar tant la identitat individual com la social. Però a més del fet que el cos pugui representar identitats a diferents registres, el que ens demostrem les modificacions corporals de manera ben clara és que el cos, a més a més d'agent, és un objecte social. Som lliures de modificar-nos el cos segons el nostre lliure albir, però sempre en relació amb la imatge que nosaltres vulguem projectar de nosaltres mateixos a la societat o a determinats membres de la societat. I això tampoc ens ha d'estranyar. Al capdavall és una conseqüència directa d'una de les característiques fonamentals dels éssers humans: la seva qualitat d'éssers socials.

Bibliografia

- **Amiguet, L.**, "Entrevista a Jorge Planas", *La Vanguardia*, 10.2.2005, pàg. 80.
- **Aymemí, A.**, (1942). *Los bubis en Fernando Poo*. Madrid: Galo Sáez.
- **Baudrillard, J.**, (1974). *La sociedad de consumo*. Barcelona: Plaza y Janés.
- **Bauman, Z.**, (2006). *Vida líquida*. Barcelona: Paidós.
- **Bowen-Jones, C.; Butt, S. i Clayton, N.**, (2004). "Body Modification: Masculinity and Tattooing in Santa Cruz ", *Research Report Series*, 4, pàg.13-16.
- **Butler, J.**, (2004). *Undoing Gender*. Nova York: Routledge, 2004.
- **Caplan, J.**, (ed.) (2000). *Written on the body*. Londres: Reaktions Books, 2000.
- **Catot, J.**, "Tatuaje sacro de los monjes budistas", *Tattoo Arte*, 32, 2004, pàg. 56-64.
- **Cocimano, G.**, "El credo de las apariencias. Los mutantes de la cirugía estética", *Almiar. Margen Cero* 2004, URL:

http://www.margencero.com/articulos/apariencias_mutant.htm
(consulta: novembre de 2007).

- **Cola Alberich, J.** (1949). *Amuletos y tatuajes marroquíes*, Madrid: CSIC.
- **Conrad, D.**, "The private and public body: Implications for health promotion", *Electronic Journal of Sociology*, 2006, pàg. 1-9, URL: <http://www.sociology.org/archive.html> (consulta novembre 2007).
- **Elias, N.**, (1988). *El proceso de la civilización*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- **Erlmann, V.**, "A Reply to Mark Slobin", *Ethnomusicology*, 37/2, 1993, pàg. 263-267.
- **Frost, L.**, (2001). *Young Women and the Body: A Feminist Sociology*. Basingstoke: Palgrave/Macmillan.
- **Frost, L.**, "Theorizing the Young Woman in the Body", *Body & Society*, 11/1, 2005, pàg. 63-85.
- **Gehlen, A.**, (1971). *Der Mensch: Seine Natur und Seine Stellung in der Welt*. Frankfurt am Main: Athenäum.
- **Gibson, J.**, (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*, Boston: Houghton Mifflin.
- **Goffman, E.**, (1980). *Estigma. La identidad deteriorada*. Buenos Aires: Amorrortu.
- **Goffman, E.**, (1987). *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, Madrid: Amorrortu.

- **Gollaher, D.**, (2002). *Das verletzte Geschlecht. Die Geschichte der Beschneidung*. Berlín: Aufbau-Verlag.
- **Haraway, D.**, (1991). *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. Nova York: Routledge.
- **Idoyaga Molina, A.**, "Cuerpo e identidad étnica y social. Un análisis de las representaciones Pilagá", *Boletín Antropológico*, 49, 2000, pàg. 29-52.
- **Jeffrey, D.**, "Rituels sauvages", *Religiologiques*, 16, 1997, pàg. 25-42.
- **Kaw, E.**, "The Medicalization of Racial Features: Asian American Women and Cosmetic Surgery," a Rose Weitz (ed.) (1988). *The Politics of Women's Bodies*. Nova York: Oxford University Press, pp. 167-183.
- **Le Breton, D.**, (1990). *Antropología del cuerpo y modernidad*. Buenos Aires: Editorial Nueva Visión.
- **Le Breton, D.**, (a) (2002). *La sociología del cuerpo*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- **Le Breton, D.**, (b) (2002). *Signes d'identité: Tatouages, piercing et autres marques corporelles*. París: Métailié.
- **Lombroso, C.**, (1889). *L'uomo delinquente*. Torí: Fratelli Bocca (1876).
- **Martínez Barreiro, A.**, "La construcción social del cuerpo en las sociedades contemporáneas", *Papers*, 73, 2004, pàg 127-152.

- **Mauss, M.**, "Técnicas y movimientos corporales" a: *Sociología y antropología* (1971). Madrid: Tecnos, pàg. 337-356.
- **Myers, J.**, "Nonmainstream body modification. Genital piercing, branding, burning and cutting", *Journal of Contemporary Ethnography*, 21/3, 1992, pàg. 267-306.
- **Pitts, V.**, (2003). *In the Flesh. The Cultural Politics of Body Modification*. Nova York: Palgrave Macmillan.
- **Reischer, E. i K. S. Koo.**, "The Body Beautiful: Symbolism and Agency in the Social World", *Annual Review of Anthropology*, 33, 2004, pàg. 297-317.
- **Riner, R. D.**, "Circumcision: A Riddle of American Culture", a: *Proceedings of the first international symposium on circumcision*, 1-3, 1989, Anaheim, Califòrnia. URL: <http://www.nocirc.org/symposia/first/riner.html> (consulta: maig de 2006).
- **Rollin, N.L.**, (1974). *Moeurs et coutumes des anciens maoris des îles Marquises*. Papeete: Stepolde.
- **Salillas, R.**, (1908). *El tatuaje en su evolución histórica*. Madrid: Eduardo Arias.
- **Sánchez Pérez, J. A.**, (1948). *Supersticiones españolas*. Madrid: Saeta.
- **Simon, S.**, "Paisajes arrasados y rostros tatuados. Pobreza, identidad y conflicto de tierras en una

comunidad indígena de Taiwan" a: A. Cimadamore et al. (2006). *Pueblos indígenas y pobreza. Enfoques multidisciplinarios*, Buenos Aires: CLACSO, pàg. 325- 342.

- **Shilling, C.**, (1994). *The Body and Social Theory*. Londres: Sage.
- **Talbot, D. A.**, (1915). *Woman's mysteries of a primitive people. The Ibibios of Southern Nigeria*. Londres: Cassell.
- **Tüllmann, A.**,(1963). *Vida amorosa de los pueblos naturales. El amor en los pueblos primitivos*. Barcelona: Corona.
- **Turner, B.**, (1984). *Body and Society*. Oxford: Basil Blackwell.
- **Vandekerckhove, L.**, (2002). *Le tatouage. Sociogenèse des normes esthétiques*. Leuven: Bruylant Academia.
- **Warneck, I. i B. Ulbrich.**, (eds.) (2001). *Tribal Tattoo*. Engerda: Arun.
- **Wicklund, R. A. i P. M. Gollwitzer.**, (1982). *Symbolic Self-Completion*. Hillsdale: LEA.